

РУСИНИ

**Вірний Русин із
Пряшова-Соливару,
новый штатный
таємник Міністерства
школства, науки,
баданя і шпорту СР
– Петро Крайняк.**

Міністер школства, науки, баданя і шпорту СР (всередині) Петер Плавчан зо своїма штатныма таємниками: (зліва) Петром Крайняком і Еріком Томашом.

www.rusynacademy.sk

RUSÍN r. XXVI, č. 2 / 2016

КУЛТУРНО-ХРІСТІАНЬСКИЙ ЧАСОПИС

• *Председа влады Словенської республіки Роберт Фіцо (другий зліва) вєдно з директором єго канцеларії Романом Шіпошом і председом збору єго порацїв Владїміром Файчом уводить до функції міністра школства, науки, баданя і шпорту СР Петра Плавчана (другий справа), коло нєго єго штатны таємници Петро Крайняк і Ерік Томаш.*

• *Фото з 56. річника Дуклянського бігу міру, котрый ся одбыв 6. септембра 2015 у Свіднику: (зліва) окресный председа партії Мост-Нід у Свіднику Михал Горіщак, прїматор Свідника Ян Голодняк, теперїшня міністерка справедливости СР Луція Жітнянска і теперїшній штатный таємник Міністерства школства, науки, баданя і шпорту СР Петро Крайняк.*

Мгр. Петро Крайняк – педагог, русиньский актiвiста, полiтiк

На Словакii 5. марта 2016 ся одбыли парламентны вольбы. Їх выслiдком є, же в наступных штирiх роках 2016 – 2020 владу СР буде творити коалiцiя зложена зо штирiх полiтiчних партiй: *СМЕР-СД*, *Словенська народна партiя (СНП)*, *Мост-Нiд* і *Сiмь*. Нас тiшить, же нова владна коалiцiя мiджи прiориты свого програму поставила проблематику народностных меншын і завязала ся дакотры конкретны задачi з той области зреалiзовати в куртiм часi. Є парадоксом, же така помiрно приязна сiтуацiя vznikать якраз в часi, кiдь до єдной влады ся дiстали *Словенська народна партiя* і *Мост-Нiд*. Очiвiсно, тот факт мож порозумiти і як iсторiчний перелом у взаємных одношiнях мiджи Словаками і Мадярами. Видить ся нам, же якраз у тiй сiтуацiї і Русины дiстають шансу на ефектiвне рiшення довгодобых проблемiв у сферi школьской, але і культурной полiтiки.

Мiнiстром школства, науки, баданя і шпорту в новiй владi ся став **Петер Плавчан** (*СНП*), штатныма таємниками: гуменський родак і медiалный одборник **Ерiк Томаш** (*СМЕР-СД*) і русиньский актiвiста з Пряшова **Петро Крайняк** (*Мост-Нiд*).

х х х

Споминам собi на сiтуацiю сперед выше десятiх рокiв, кiдь на єднiй з акцiй Русиньской оброды в Братiслави – выставi к юбилею зроду органiзацiї – взяв участь в тiм часi наймолодшый русиньский актiвiста з роду Крайняковых – Петро (тогда вояк повинной военьской службы). А там, може з фiглiв, може серььозно, якобы пророцькы повiв, же раз буде вiн председом Русиньской оброды. З оглядом на тогдышнiй єго молодой вiк то были смiлы слова, годны скорiше зрiлого чоловика iз животныма скушеностями і силнов мотивацiов. Знаме, же тоты систематiчно черьпав в родиннiм кругу – од свого отця Юдр. Петра Крайняка, довгорiчного актiвiсты і функцiонаря Русиньской оброды, і стрыка ТгЛiц. Франтiшка Крайняка, в сучасности отця духовного в Камюнци, який до iсторiї грекокатолицькой церьквы ся навсе запише як фундатор русиньской пасторацiї.

Пiти в стрыковых слiдах было Петровым желанєм, з яким наступив на Грекокатолицьку теологiчну факулту Пряшiвской унiверзити і до семiнариї. Хоць судьба му не дожычила стати ся священником, але „лем“ учiтелєм, вiн з великым решпектом ся схыляв перед тов професiов, яку все розумiв і розумить як покликаня. Доказом того є і факт, же по скiнчiну теологiчной факулты (2007) не выберав собi, як переважна часть молодых абсолвентiв, з якихсь лукратiвных мiст на учiтелёваня, в яким бы легко запав до категорiї рядовых учiтелiв iз зажытыма стереотiпами. Вiн замiрив просто до школы з ромскыма дiтми з осады у Свинi, недалеко од Пряшова. В шпецiалных условiях одучiв 6,5 рокiв, почас яких ся снажив выховати з молодых Ромiв людей, які в будучности бы могли быти приносом нелем про себе, свiй будучий живот, але може і про свою громаду цi про сполочность, в якiй стоять, нажаль, на периферiї. Робота з ромскыма дiтми го захопила до такой мiры, же в тiй громадi собi нашов жену свого живота Луцiю, і маму свого сына Петра.

І так – хоць неплановано – Петро Крайняк ся реално став iнтегралнов частёв такой двох народностных громад – русиньской і ромской, проблемы яких систематiчно спознавав не спосередковано, а прямо, жыючи і контактуючи з людьми і репрезентантами даных громад. То была iдеална выходна позiцiя нелем про народностного актiвiсту, але і про будучого полiтiка (члена партiї *Мост-Нiд* і члена єй президiї од року 2014) на комуналнiй уровнi, наперед мiстьскiй (од року 2010 посланець за Пряшiв-Солiвар у пряшiвскiм мiстьскiм парламентi), а пак і крайскiй (од року 2013 посланець Пряшiвского самосправного края).

Вступом до полiтiчной партiї з визначным народностным акцентом актiвiты Петра Крайняка наберають шыршы розмiры і дають му можности

О Б С Я Г

2/2016
РУСИН

Доц. ПгДр. Анна ПЛІШКОВА, ПгД.:
Мгр. Петро Крайняк – педагог, русиньский актiвiста, полiтiк

1 – 3

Мгр. Петро МЕДВІДЬ:
25 рокiв Свiтового конгресу Русинiв

3 – 6

Мгр. Валерiй ПАДЯК, к. н.:
Русины в Украiнi и iх язык

6 – 11

Др. габ. Олена ДУЦЬ-ФАЙФЕР: *Сучасний русиньскiй язык в краснiй i научнiй лiтературi (1)*

11 – 15

Мгр. Михал ПАВЛIЧ:
Петра Семанцёва: Россытаны рядкы

15 – 17

Мгр. Iвана СЛИВКОВА:
Меланiя Германова: Дiтём про радость i поучiня

17 – 19

Мгр. Михаiл ДРОНОВ:
Росiйска русинiстика в сучасности: баданя iсторiка

20 – 21

Мгр. Михал ПАВЛIЧ:
Поздравлiня Русинiв на рiк 2016 ч. 1: Юрко ХАРИТУН: Не слухай лем ухом, Тройлисток; Квета МОРОХОВIЧОВА-ЦВИК: Ранiшнi шахы, Iдуть рука в руцi; Марiя ГIРОВА: Михайло-вымышляйло, Злодiй

23 – 24

профілювати ся і проявити як народностному політикови.

„Вынесли“ го до Уряду уповномоченого про народностны меншыны (2012 – 2013), а по парламентных вольбах в році 2016 до функції штатного таёмника Міністерства школства, науки, баданя і шпорту СР. По Свідничанови Мгр. Ярославови Іванчови є то другый Русин, якый в послідніх роках заставать таку функцію. Якраз тоту нагоду сьме схосновали на інтервю з Мгр. Петром Крайняком.

• Пане Крайняку, в першім ряді довольте погратуловати Вам к найновшому успіху в політичній карьєрі – менованю за штатного таёмника міністерства школства, зажелати на новій функції много успіхів і позитивных результатів окреме про народностне школство Русинів. Зарівно Вам хочу поставити перший вопрос – з якыма планами і амбіціями сьте прияли номінацію на уж споминану функцію?

– В першім ряді дякую за щіре пожеланя і вірю, же і часопис Русин буде мочи приносити позитивны справы о русиньскім школстві.

Нову функцію єм прияв як оцініня моёй дотеперішнёй работы і як прояв великой довіры од председа партії Мост-Нід Бейлы Бугара. Кідь бы єм не взяв тоту функцію, быв бы єм посланцём Народной рады СР як наградник за міністра жывотного оточіня Ласла Шоймоша. Тішу ся але, же можу реалізувати нашы цілі як штатный таёмник у сфері школства. Мам конкретны планы, але тоты буду презентувати комплексно по консултациях з одборниками на школство. Тот рік хочу досягнути фукчность Рады міністра при міністерстві школства і приправити ани не штудію ці програм, але, назвав бы єм то робочо як „акчный план кроків про наше школство“. Заміряный мать быти главно на основне школство...

• Очівісно, народностна політика є тов сферов, якій сьте вирішили присвятити визначну часть свого жывота і енергії. Котры досягнуты результаты у тій сфері Вас успокоюють, напр. в контексті міста Пряшів, Пряшівського самосправного краю, але і высшой штатной політики?

– Дотеперь єм ся тішыв з малых успіхів, як наприклад з того, же в місті Пряшові є створена комісія културы і народностных меншын, недавно ся подарило досягнути, же интернетова сторінка Пряшівського самосправного краю мать і русиньську верзію.

Кідь єм був робітником Уряду уповномоченого про народностны меншыны Уряду влады СР, снажив єм ся помагати напр. стабілізації і здобытю належных просторів про організацію Молоды.Русины в Братіславі-Петыржалці, дале іншталовати памятную таблу на будинку, де была святочно выголошена кодифікація русиньского літературного языка на Словакії в році 1995 – на інтернаті Дружба в Братіславі, вдяка чому сьме шыршій громаді Братіславы могли припоманути тоту подію і дати честь людём, котры ся о кодифікацію языка заслужыли. Пару раз требало помочи барз конкретно, кідь наприклад хыбным рішінём русиньской комісії з Уряду влады не была приділена дотація на Міджінародну літню школу русиньского языка і културы на Пряшівській універзіті у Пряшові. Але тот період був барз куртый, а по резігнації Л. Надя сьме уж не могли реалізувати нашы цілі.

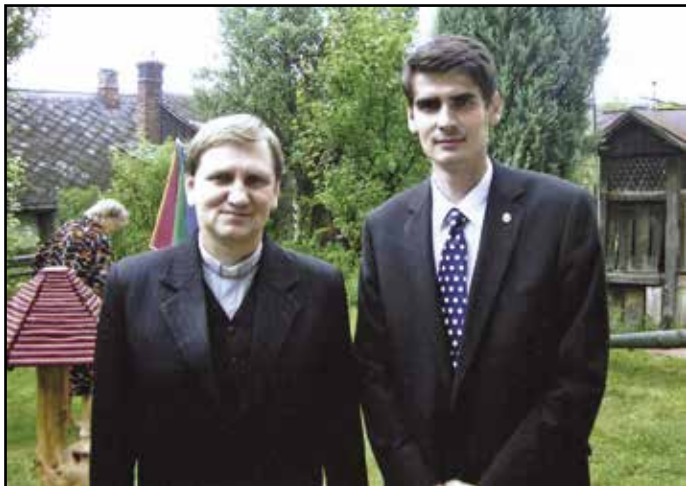
• Котры области народностной політики в СР сьуть подля Вас найвеце проблематічными, і в котрых видите можности на реалізацію Вашых замірів?

– Є то школство, модел фінанцованя културы, хыбує сполупраца наших сел і старостів, а самособов є ту і проблем у релігійнім жывоті народностных меншын. Я пересвідчєный, же в школстві і културі ся погнеме допереду.

• Фотка на памятку з 16. августа 2015 у Пряшові-Соливарі: (зліва) родічі Петра Крайняка, мати Людміла Крайнякова, отець Петро Крайняк, ст., із внуком Петьком, генералный конзул Мадярской републікы в СР Адам Сестай, манжелка П. Крайняка Луція, Петро Крайняк, мол., соливарьскый декан і канонік о. Йозеф Шехні і віцепріматор міста Пряшова Штефан Кужма.

Фотка: архів П. Крайняка, мол.

• **Петро Крайняк, мол., із своїм стрыком о. Франтішком Крайняком, котрый му є нелем духовным наставником і прикладом русиньского активісты у грекокатолицькій церькви, але і вообщє добрым порадицєм в ділах русиньского народного жывота.**
Фотка: П. Крайняк, ст.

• Сьте членом нелем парламентной партії, але по послідніх вольбах і владной партії, што в приязній політичній ситуації бы ся могло стати великим приносом про Русинів на Словакії. Программ новой влады обсягує пункты заміряны на проблемы народностных меншын і конкретно на сферу русиньского школства, што значить, же влада СР має амбіцію приправити концепцію розвою навчання русиньского языка і культуры в матерьских, основных і середніх школах. Знаме, же концепція є єдно діло, а ей реалізація – друге. Припомяну, же перша концепція заміряна на розвой русиньского школства по році 1989 была прыята іщі в році 1996, але ей реалізація не была барз успішна. Маєте представу, з чого бы мала выходити нова концепція, хто бы ей мав формуловати, в практиці реалізувати, але главно дозерати над ей реалізаціо?

– Приправити концепцію розвою русиньского языка і культуры в матерьских, основных і на середніх школах є тезов партії Мост-Нід і тішу ся, же была акцептована і мать своє місце в такім важнім документі, яким є Програмове выголошіня влады СР. Іщі перед тым влада СР прыняла Програмовы пріоріты влады СР на рокы 2016 – 2020, де коалічны партнеры ся договорили на штирех

пунктах: прыяти закон о створіню фонду на підпору культуры народностных меншын (верейноправный фонд); скоордіновати практику з платным законом о вжываню языків народностных меншын; змінити методіку учіня словацького языка в народностных школах з цілём ёго ефектївнїшого навчання; выняти із повинных квот выштыкы малокласны школы на языково змішаній теріторії. Тото ся мусить сповнити, бо інакше бы владна коаліція в такім зложіню дале не могла фунговати.

Кідь ся верну к Вашому вопросу, то новый „акчный план“ про наше школство мав бы выходити зо сучасной практики, формуловати го будуть люде з русиньского школства – педагогічны робітници з матерьских, основных і середніх школ, Русиньской оброды на Словакії, обчаньского здружїня Колысочка – Kolíska і представитель Інституту русиньского языка і культуры Пряшівской універзіты у Пряшові. Дозерати буде міністерство школства, но правдоподобно дакотры задачі буде на основі „акчного плану“ мати на старости і наприклад Методічно-педагогічний центр або Штатный педагогічний інститут.

• Подля нас, нова концепція розвою русиньского школства методологічно бы мала рефлектовати Европску харту регіональных або меншыновых языків, яку Словакія як сїгнатарьска країна підписала в році 2001 і платить од 1. 1. 2002. В области школства СР прыяла доведна 9 пунктів Харты, з котрых дотеперь спонила лем єден (тыкать ся высокошкольской освіты). Зато в каждій періодічній справі Выбор експертів Рады Европы напомнимать владу СР за неповніня Харты в школьській сфері Русинів, а таксамо – што є не менше важным проблемом – за абсенцію штатного органу, одповідного за ей повніня. В контексті прытого програму влады СР і Вашых планів на новій функції, будете ініціувати створіня такого органу?

– Є абсолютно логічне, же Харту треба дотримувати і наповняти прыаты пункты. По проштудованю актуальной ситуації ся будеме тым вопросом інтензівно занімати. Самособов, Харта дає рекомендації про выштыкы народностны меншыны, зато в тім контексті буде омного вецє задач.

(Фоткы на 1. і 2. стор. обалкы з інтернетовой сторінкы: www.minedu.sk)

Мгр. Петро МЕДВІДЬ, шефредактор Інфо Русина, Пряшів, Словакія

25 років Світового конгресу Русинів

По довгих роках українізації, котра проходила в державах комуністичного блоку, на кінцю 80-ых і зачатку 90-ых років 20-го століття основанєм русиньских організації в окремых державах як Фенікс із попілью зачінав повставати русиньских рух. Днесь тот рух звеме як третє народне возроджїня Русинів. Но русиньскы організації, котры в розвалинах соціалізму зачали діяти і возроджувати народ в окремых державах, скоро зрозуміли, же є потрібна сполупраца і в рамках цілосвітового форуму.

Поступно ся одкрывали граніці міджі окремыма державами і тым ся вытворили і новы можности про взаємны контакты міджі Русинами. Ідея зробити якийсь цілосвітовый форум Русинів ся наповила у 1991-ім році,

кідь завдякы запаленым і одважным Русинам із Русиньской оброды (в тім часі існовала іщі Чехословакія і назва організації была лем Русиньска оброда, аж пізніше, по выникнутю Словакії зачала ся хосновати назва Русиньска оброда на Словеньску) і представителів русиньского руху в далшых пятєх державах Европы і Северной Америки, був скликаний до Міджілаборець 1-ый Світовый конгрес Русинів (СКР), котрый мав про Русинів велике значіння і вирішалный вплив про їх нове возроджїня. По довгім часі неслободы ту Русины світа надвзяли першы контакты. Тот першый конгрес у Міджілабірцях положыв міцный фундамент і накреслив далше прямованя народностного

жывота Русинів у бывшій ЧСФР, но мав таксамо великий вплив ай на розвиток русиньской комуніты в цілосвітовім контексті.

Од той історічнай події минать уж 25 років.

За тот період собі СКР выбудовав свою організачну структуру, котру днесь творять представителі Русинів Словакіі, Украіны, Польші, Мадярська, Сербії, Хорватії, Чехії, Румунії і Севернай Амерыкы (США і Канада). Но вернімме ся на зачаток. Ку тому, што проходило **22-го і 23-го марца 1991-го року в Міджілабірцях.**

1. Світовий конгрес Русинів

Довгорічний функцінар Русиньской оброды на Словенську Павел Дупканіч із нагоды 20-го юбілею од першого конгресу в новинках Інфо Русинв у числі 11/2011 на тоту історічну подію споминав так:

„На челній стіні салы, де проходило історічно перше засіданя Світового конгресу Русинів, было величезныма буквами надруковане найактуальніше гесло: „Ой, пробудьте ся, Русины, жебы на Вас были пышны – дівкы, сыны. Жебы плоды наших отців не пропали... Жебы гробы наших предків не плакали.“

На основі єдного з першых схвалених законів у Чехословакіі тогдышнім парламентом ч. 85/1990 Зб. о здружованю людей, одкрыв ся вольный простор і на заснованя обществ на обчаньскім прінціпі. В згоді з тым законом было в Міджілабірцях засноване в 1990-ім р. і перше русиньске обчаньске здружіння під назвов **Русиньска оброда (РО)**. Значіня заснованя РО з погляду далшого розвитку в русиньскім русі, є безспорно великий і ей vznik вытворив потрібны условія на то, жебы о рік пізніше была в Міджілабірцях заснована і перша міджінародна русиньска організація – **Світовий конгрес Русинів (СКР)**. У Міджілабірцях была на того приязна сітуація, бо то є область з перевадаючим русиньскым жытєльством, котре ся уж і скорше выразно поставило проти насильной українізації.

Треба високо оцінити тых людей, котры стояли при зроді міджінародной організації, а то главні **Василя Турка** (Словакія), **Павла Роберта Магочія** (Северна Америка), **Андрія Копчу** (Польша), **Василя Сочку-Боржанина** (Україна) і **Любоміра Медешія** (тогдышня Югославія), котры і стали першыма членами выконного органу СКР – Світовой рады Русинів (СРР). Перший світовий конгрес був скликаний в Міджілабірцях в днях **22. – 23. марца 1991-го року** і ёго участниками были Русины з тых держав: Словакія, Польша, тогдышня Югославія, Україна і Северна Америка. Двойднёвый конгрес вів **Александр Франко**. Із вступным рефератом ту выступив тогдышній председа Русиньской оброды і перший председа СРР **Василь Турок-Гетеш**.

Василь Турок конкретніше представив свою візію до найблизшой будучности. На тім історічно першым СКР выступив і **проф. Павел Роберт Магочій** (Канада), котрый інформовав участников конгресу о історії карпаторусиньского народа і указав на потребу активні розвинути процес русиньского народного возроджіня.

Тото перший світовий форум русиньской комуніты мав велике значіня главні в тім, же наштартовав новодобый возроджуючий процес Русинів во вшыткых областях культурно-сполоченьского і хрістіаньского жывота

в окремых державах. На конгресі в Міджілабірцях ёго участници здобыли першы інформації о жывоті Русинів в окремых країнах, надвязали першы міджінародны контакты і договорили ся на конкретній сполупраці. За найосновніше той міджінародной стрічі Русинів перед 25-ма роками в Міджілабірцях мож брати того, же собі **становили смілы конкретны цілі і поступы, як досягнути узнаня і зрівноправніня Русинів у своїх країнах.** 1-ый СКР по першый раз схвалив Світову раду Русинів (СРР) як найвысший выконный орган, котрый буде діяти міджі двома засіданями конгресу. Конгрес схвалив і свого першого председу, котрым ся став **Василь Турок** із Чесько-Словенська, і котрый стояв на челі той міджінародной організації повных 10 років.

О конгресі писало і „Нове життя“ – Каравана іде дале

На зачатку 1991-го року **Александр Зозуляк**, котрый ся пізніше в тім самім році став шефредактором першых русиньскых пореволучных новинок-тыжденника, котрый зачав выходити в бывшій Чехословакіі під назвов **Народны новинкы**. В часі 1-ого СКР А. Зозуляк робив іщі у редакції новинкы *Нове життя*, што были україньскы новинкы, які в тім часі были „перетрансформованы“ на тыжденник „Русинів-Українців ЧСФР“ (Чесько-словенська федеративна републіка). О конгресі на сторінках *Нового життя* інформовав і він.

„... В Міджілабірцях сітуація была інакша: кідь у Пряшові (позн.: ту ся говорить о міджінароднім научнім

• **Василь ТУРОК** – єден із закладаючих членів Світового конгресу Русинів (СКР), перший председа Світовой рады Русинів, а в тій функції діяв першых 10 років. Портрет од Василя Скакандія.

семінару „Традиції регіональних культур Русинів-Українців у Карпатах і діаспорі“) перевагу (што до числа) мали тоты, што суть української орьєнтації, то ту перевагу мали Русины – домашні, але і з Підкарпатя, Польска і Югославії. Найостріше выступали Підкарпатці, а найрівноважніше – югославскы Русины (їх выступліня ся мі любили найвече). Ту є причіна ясна: кідь першы лем ся добивають своїх прав, то тоты другы їх мають признаны в найвекшій мірі, праві они суть державов узнаны як самостатна народность. За то боєвали і Підкарпатці, і нашы Русины, але і Лемкы. А же ся в Чесько-Словенську створюють подобно добры условия як у Югославії, о тім свідчить і першый Світовий конгрес Русинів у Міджілабірцях, де силно прозвучало: „Мы Русины!“ Гей, то прозвучало, а за свою ідентичность, за свое узнання Русины Чесько-Словенска вирішыли боєвати. І як повів Шевченко: „Боюйте – выбоюете!“...

... Весна – часть року, кідь вышитко ся пробуджэть до жывота. Так істов сімболіков є і в першых днях весны зреалізований першый Світовий конгрес Русинів, Русинів пробуджэных до жывота. А ці будуть зберати уроджай, то залежить од них самых, од каждоденной тяжкой роботы, якой їх чекать много.“ („Міцно прозвучало: „Ми русини!“, „Нове життя“ ч. 13 /1991, 1. стор.)

В тім самім числі „Нового життя“ був у додатку під назвов „Голос Русинів – з наших сел і міст“ публікований і выступ Павла Роберта Маґочія на конгресі. Статя мала назву *Карпаторусины: новыи ці возроджэный народ?*

„Обертаючі ся к Пряшівціні в Чесько-Словенську мушу повісти, же мы в Америці не цілком сьме были несподіваны з возроджіня русинства. Тадь українська орьєнтація ту нігда не мала таке глибоке коріня, як на Підкарпатській Руси... Несподівала нас але швыдкость, з яков зареаговали Русины на Пряшівціні. До тыждня по революції 17. новембра 1989 у Пряшові ся уж зышла ініціатівна група. Она зліквідовала політично скопромітований „Культурний союз українських трудящих“ і на ей місцю установила „Союз русинів-українців Чехо-Словацчини“. Але кідь дакотры Русины пришли на то, же нова організація не одповідать їх потребам, они заложыли в марцу 1990 року свою властну організацію в Міджілабірцях – Русиньську оброду. Интересно, же прихыленці Русиньской оброды – то векшынов люде молодшого покоління, не так скушены в організачных ділах, але без шплярхів сполупрацы з комуністічнов владов до р. 1989... З многих аспектів русиньскый рух мать векшы успіхы на Пряшівціні, як в інших країнах, де скоріше не екзітовав...“

Зозуляк в публікованю матеріалів із конгресу продовжав і далшім числі „Нового життя“ ч. 14/1991, кідь опубліковав текст *Василя Турка-Гетеша*, што таксамо вышло в додатку „Голос Русинів – з наших сел і міст“ під назвов *Найглавнішыи – проблем народной ідентичности*.

„... Сьме свідками історічного моменту в жывоті Русинів, не берьте то як ефектныи штілістічныи элемент, але як факт, котрый жывот Русинів двигать на вышый ступінь їх розвитку. Саме познання, же можеме выступати як самостатныи народныи субъект перед тварёв вышиткых народів

• Павел Роберт МАґОЧІЙ – тыж єден із закладаючіх членів СКР, бывшый председа СРР а теперь ей честныи председа. Портрет од Василя Скакандія.

світа, вытваряють в наших душах простор на гордость і радость. Думаеме сі, же то, што сьме дістали од своїх предків, честно і іщі примножэне даме нашым потомкам, хоць донедавна ся нам віділо, же наша генерація ся той радости уж не дожыє. Віділо ся нам так зато, бо наш народныи жывот був безнадійно затоптаный до болота – самы русиньскы сыны го затоптали, бо служыли іншым інтересам, як інтересам свого народа... Подля мене першым і найглавнішым проблемом є проблем народной ідентичности, котрый в різних регіонах Европы мать різну інтензіту... Теперь ту поужыю знаму арабську пословицю: „Псы брешуть, а каравана іде дале!“ Наша каравана ся підняла на ноги, іщі кус стоить на місцю, але першый верблюд уж выкочів.“

Од першого по сучасность

Од першого конгресу минать 25 років і конгрес од того часу проходив у Криниці (Польща) в 1993-ім році, в Руськім Керестурі (Югославія – днесь Сербія) у 1995-ім році, в Будапешті (Мадярьско) в 1997-ім році, в Ужгороді (Україна) в 1999-ім році, в Празі (Чехія) у 2001-ім році, у Пряшові (Словакія) в 2003-ім році, далшыи в Криниці у 2005-ім році, в Сіреті (Румунія) у 2007-ім році, в Руськім Керестурі і Петровцях (Сербія і Хорватія) у 2009-ім році, у Пілішенткересті (Мадярьско) у 2011-ім році, Мукачові і Сваляві (Україна) у 2013-ім році і в місті Дева (Румунія) у 2015-ім році.

У функції председы Світової рады Русинів вычєряли ся дотеперь Василь Турок-Гетеш, Александер Зозуляк, Андрій Копча, Павел Роберт Маґочій, Дюра Папуґа, і сучасным председом рады є Штефан Лявинець.

РУСИНЫ В УКРАЇНІ І ЇХ ЯЗЫК

(Выступ на IV. Міжнароднім конгресі русинського мовы,
Пряшівска університета в Пряшові, 23. – 25. септембра 2015.)

Абстракт

Статья посвящена проблемам становления карпаторусинского письменного стандарта. Анализируются период между Третьим (2008) и недавно состоявшимся Четвёртым (2015) международными конгрессами русинского языка. Автор обозначил внешние и внутренние факторы, негативно влияющие на процесс ожидаемой кодификации. Подчеркивается, что язык должен вернуть себе былую (утраченную во времена советского тоталитаризма) способность заменить язык титульной нации во многих функциональных сферах – в художественной литературе, в науке, образовании, культуре и т.д. В этом процессе роль интеллигенции, её пассионарность очень велика.

У старі часы слово «язык/языкы», авадь «языцы» было сінонімом слова «народ». Царь Давід, приміром, каже: «Хваліте Господа всі языцы» (псалом 116). Язык є майважнов ознаков екзистенції народа – днесь и в будучности. Страта материнського мовы выкликує процессы повной асиміляції сякого народа титулнов націев. Іншак повісти: є язык – є народ!

Народ через свій язык наробляє вшелиякі формы здержованя асиміляції и чим май довшый путь еволюції и прогреса перейде народ, тым май веце функцій годен буде удержувати язык того народа – не лем устну комунікативну функцію про свою людность, айбо годен буде прийняти писемну форму – про фіксацію своей історичной памняти и народной творчости (фолклора), функціонованя народной школы; на далшій етапі годен стати літературным мовом – мовом красной літературы, театра, новинарства, мовом радіо и телевизії, научных студій. За даяких політичных трансформацій и здобытя народом державности сякий язык подойме ся на майвышшу ступінь – стане «державным» мовом и буде сповняти ушытки покладені на нього устні и писемні функції, а до того стане мовом міжнародного комунікованя у рамках єдной ци дакілко держав. Авадь народ нигда не здохне державность и его язык нигда не буде сповняти функції «державного» мовы. Подля статистики, у світі на шість з половков тысяч народів лем двасто народів на теперішній час здобыли державность. Што то значит про русинів и карпаторусинський язык? Лем вто, же не слобідно тримати за майвышшу ціль національного двиганя здобытя хоть-яков цінов статуса державности (включно автономії)!

Нерозуменя сего привело карпаторусинську інтелігенцію у Підкарпатській Русі /Закарпатський области по році 1989 кедь не до катастрофы, то хоть лем до великой поражкы. Концентрована енергії на проблемах автономії, вытвореня раз Временного правительства на чолі из И. Турянціев, а дале и «восстановленіе» Републики Підкарпатска Русь на чолі из «президентом» попом Д. Сидором, премьер-міністром П. Гецком, до кінця, и притомным на IV. Конгресі «міністром департамента освіти Сойма підкарпатських русинів и Европського конгреса Підкарпатської Русі» Михайлом Алмашіем говорят за себе: русинські верховники скорі готові ся ангажувати у політиці, чим, приміром, у написаню русинськоязычных статей на вшелиякі темы про каждотыждневі русинські новинкы.

Тото и многое другое дезорганизує русинську інтелігенцію, удтігає од главных задач, за котрі бы ся мала старати інтелігенція, то значит одтігає од рішеня національно-языковых проблем.

Не говорячи за дезорієнтацію цілого народа, привченого не врити свой інтелігенції и прагматично ся дістанцієвати од його політичных наполеоновських планів здобытя державности. Сім років меж конгресами лем ся продовжала практика послідного двадцятьпятьріччя – народ сам по собі и активісты русинських общественных організації тыж самі по собі. Інтелігенція, што не має інтерес и силу рішати національно-языкові проблемы, проблемы ошколованя и культурного розвою, не мішавучи до них політичні проблемы, не валушна привернути до себе увагу шырокой русинської громады. Зато по двадцять пять роках посттоталітарного кываня України на Підкарпатю ся не створило гражданське общество, а у русинстві днесь ся ангажує лем 0,1 % русинського населеня. (Кедь бы сьме подесятерили тото число, и так бы сьме выйшли лем на єден процент!). Ид тому мусай додати: помежи активісты русинського «локал-політичного» двиганя домінуют люде старшого покоління.

Неуспішность підкарпаторусинської інтелігенції у Закарпатській области мож видіти в ушыткому: не дає ся закласти сістему народной освіти, сістематично выпускаю про русинську громаду хоть лем єдну закарпатську русинськоязычну новинку ци інформаційный сайт; локальным явленям, доста камерным є але и єдиный на цілый край фестивал народной культуры «Червена ружа», фінансованный владов. До кінця, русинське двиганя є порозділюване на группы подля векторів орієнтацій на 1) промосковське, 2) промадярське, 3) проевропське и 4) двиганя, котре про свої політичні цілі пестує містный бізнес-клан родины Балог. Тоты группы меж собов пораз конфліктувут. Але май неуспішне русинське двиганя у тому, же за веце як двадцять років воно не выпестовало хоть лем туцет інтелектуалів, валушных діскутовати и впливати на владу в Україні. Знаєме, же світ ся поміняв, сокачка и чижмарь уж веце не управляют сим світом, як то было за комуністів. Днесь придали бы ся нам русины-інтелектуалы – особы христіанської моралі и высококого професіоналізма, енциклопедичной освіти и доброй ерудіції, харизматичні подля видження своей ролі в обществе. Нарубы, русины через свою пасивность (непассионарность) увесь час себе підставляют під критику украинської власти, бо інертно позеравут, як ся самопровозглашавут «верховники» Підкарпатської Русі – ци то Димитрій Сидор, котрый ищи у 2008 році намісто вести діскусію из украинськов владов, зачав наробляти на Підкарпатю сепаратістичный сценарій и публично покликать завести до нас «ограниченный воинский контингент» из Росії (и Европы). Ци то Петро Гецко, котрый ся самопровозгласив премьер-міністром Републики Підкарпатска Русь, ци й майпіцькі фігуры як то Василь Заяц, што тримле

Советського Союзу, маастріхтські ідеї, «руський мір», українська унітарність, Європейська Унія, Помаранчова революція, шенгенська зона, друге (мадярське) громадянство, російська неоімперська доктрина, Майдан, путінізм, кремлівська українофобія, російська окупація востока України – на ушыткі тоты выклики русины мавут однайти адекватну и ясну одповідь, котра бы пак мала затримати ім будучность. Ушытко сесе під силу лем громадянському обществу, а сякое у підкарпатських русинів нияк ся не годно роспрудити. Не мож повісти, же на Підкарпатю гет неє громадянського общества – вно є, айбо як продовження українського. У тому розуменю підкарпатські русины суть українські патріоты, и сесе у теперішні доста тяжкі про Україну часы робит ім честь. Айбо громадянське общество на Підкарпатю мусит ся научити мерьковати по свому, сокотити своє, думати на своє и робити своє. Лем на такий спосіб русины можут собі гарантовати будучность – у політичному сенсі того слова. Сяке громадянське общество, а не малочислена и малоуспішна купка політично ангажованых інтелігентів мусит глядати рішення острых проблем екзістенції карпаторусинського етноса, прискіпляти у народі активні форми національного самоосмысленя.

Коли будеме мати на Підкарпатю дозрітоє громадянське общество? – Коли як май веце людей русинської народности будут ся заоберати проблемами русинства, серцем и душов переживати за будучность своїх дітей! Сякими ціннотами в кождім обществі-народі суть проблемы національной выховы и освіти, засобованя інституцій рідного языка и культуры, народных традицій и фольклора. Право на свою національність и материнську бесіду кождому челядникові гарантувувт базові положеня Конституції України, а также парафовані Українов межинародні Рамкова конвенція из защиты национальных меньшин и Европська хартія регіональных языков авады языков меньшин.

Єднов из майважных форм національной работы є шырення/розростаня сфер функціонованя карпаторусинського языка. Заказаня языка карпатських русинів у період советського тоталітаризма (1944–1991) принесло гет велику чкodu карпатським русинам. Окупантам онь ся привиділо, же народ навхтема ся асиміловав и не буде мочи одновити свої національні черты.

Днешні часы – період Третього русинського культурно-національного возрожєня. Мусиме ся добрі постарати, обы навернути ситуацію, як то было до року 1944: русинський язык мав статус офіціального на території бываня підкарпатських русинів; у тім писемнім стандарді ся розвивала літературна творба и новинарство, а видавательства кождорочно дали выпечатати стовкы титулів книг, часописів, новинок. В Ужгороді функціоновала русинська академія наук, так называне Підкарпатське общество наук (ПОН), а на сцені професіонального «Угро-руського національного театра» (дале – «Руського народного театра») ушыткі предствавы (хоть бы и мадярських драматиків!) грали у русинським языку. Влада офіціально узнавала містне восточнославянське населєня краю за карпатських русинів, ошколованя было в русинським языку; тьж школські учебники были писані подля граматикы, котру в році 1941 під «стріхов» ПОН выпустив языкознатель Иван Гарайда.

Хочеме быти народом – думайме на язык!

Єднов из майважных форм національной работы є шырення/розростаня сфер функціонованя карпаторусинського языка. Заказаня языка карпатських русинів у період советського тоталітаризма (1944–1991) принесло гет велику чкodu карпатським русинам. Окупантам онь ся привиділо, же народ навхтема ся

себе за «полковника казачьих войск», але, правду повісти, до Росії ходит жебрати из смішнов манієв прикапчати Підкарпатську Русь до Російської Федерації, и сесе смачно пропагує російська проімперська преса (*Позерай*: В. Заяц. *Свое будущее мы видим только вместе с Россией.* – Правое сопротивление, № 1, 2002). Ци Александер Гегалчій, котрому родину (енкаведістів?) занєсло до нас по році 1944 из далекой Росії и котрый не так давно ся став ангажовати як меценат и розпорядитель літературной ціны, так называной «Руськой премії», што ї діставувт «руські» (ци русинські?) писателі, але котрый днес ся прикрыває нашым русинським корінєм-народностєв, коли ходит из Прагы (транзітом через Москву) «од русинів Закарпатя» на сепаратістичні акції до анексованого из помочов Росії Донбаса. Ци й далші самозванці, на котрых позераєме крізь палці, коли вни ся самопровозгласавувт на верховників Підкарпатської Руси и пак роблят нам репутацію сепаратістів.

Ясноє діло, свою неуспішность русины волівувт пояснєвати лем вонкайшными причинами. Главно, політиков офіціального Києва, котрый не признає русинську народность, што є правдов и за что туй не будеме детально говорити, бо уж ся говорит од року 1991, од часу референдума. Але мусай ся признати, же українські унітарні націоналісты у протистоянню из русинами (ипен вни визначавувт політику Української державы!) за главный свій громф тримавувт «феномен русинського сепаратізма», изладженого, до кінця, подля московсько-кремлівських порадиників. И туй Київ усе може указовати перстом на сепаратістичні позиції русинських верховників.

Сеся ситуація кардинально ся одличає од того, што маєме у Словакії, де по році 1989 ани раз не было чути за русинський сепаратізм, де інтелігенція за алфу и омегу свого стратегічного діятельства тримле національні и языкові задачі и де (хоть и туй суть проблемы!) русинська інтелігенція є доста успішна, а влада отворена до рішення проблем екзістенції карпатських русинів.

Сесе порівнания говорит на нехосен русинам Підкарпатя (Закарпатської области) и мало бы каммай направити їх снагы на путь рішення культурно-національных проблем.

Из часу «перестройкы» и баршоновых революцій русинський світ ся провбує приспособити ид новым реаліям, котрі ся калейдоскопично мінявувт и котрі догонити русины не усе бірувувт. Скрахованя тоталітарізма, роспад

асимілював и не буде мочи одновити свої національні черты.

До днесь Українська держава не визнала національність «русин». Также предметом спекуляцій из бока української влади є карпаторусинський язык. Майрезонансным таким фактом за послідні роки є закон «За основы державной языковой политики» (2012). Фактично, иде за популістські провбы політичных партій проросійської орієнтації в Україні подійняти статус російського языка на ровні державного (хоть лем на юго-востоку, котрый вни тримають за т. н. Новоросію!) попри то, же у державі сесь статус закріплений за языком титулной нації – українськов мовов. Сесь хытрый, хытляный план изробив заложником репрезентовані в Україні языки національных меншин, як то польський, мадярський, румунський, словацький, болгарський, грецький, кримськотатарський, карпаторусинський и другі. План став апогеем правовой невалушности, недуйдавости української влади періода президента Віктора Януковича, бо мав противоставити титулній українській націоналній громаді гейбы «консолідовану» громаду ушыткых національных меншин, зачим, логічно, мав выкликати в Україні межинаціоналный роспір. Президент Янукович, намісто того, обы исперти сесь негодный про полінаціоналну державу, спекулативный план, тайно іспіровав законопроект Верховной Рады через провладну Партію регіонів, лідром котрої овін був. Закон «За основы державной языковой политики» (№ 9073 од 26.08.2011, «Про засади державной мовної політики») Верховна Рада из многыма порушеннями регламента прийняла 02.07.2012 р. а президент В. Янукович чимскорі го затвердив (08.08.2012 р.). Закон приділяє російському языку (а до того ищи 17 далшым языкам національных меншин) статус «регіонального языка». То значит, же в умовах російськоязычного востока и юга Украины (близько 12 млн. русофонів) російський язык мав выдриляти український язык из ушыткых функціональных сфер, докінця также из офіціально-адміністративной сфери.

Межи тым, подля закона «За основы державной языковой политики» каждый из 17 языків національных меншин Украины дістав право на окремый статус «регіонального языка» (державну podporу и защиту), кедь на території поширення того языка ёго носители (націонална громада) числили штомайменше 10 % населеня. Помежи тоты 17 языків є также русинський язык (у документі: «русинська мова»). То значит, же першый раз у новій історії Украины влада языком юридичных документів офіціально визнала бытованя у державі русинського языка и закріпила за ним статус регіонального.

Мож бы сесе тримати за великий успів русинської націоналной громады, кеды не знати, же в Україні доднесь не є визнаатов русинська національність. До того, языковый закон и то як го «протігали» через парламент, є свідительством некомпромісної боротьбы в Україні партій українського націонал-патріотичного спрямованя и проросійських партій восточных регіонів державы. Ціна сёго вопроса: ци буде російський язык другим державным языком?! У сёму противостаню русинський и другі малі «регіоналні» языки у законі были лем шірмов про «російський як язык націоналной меншины» и заложниками тої боротьбы.

А кедь ищи раз ся вернути до тої проблемы, мусай костатовати, же ушыткі ініціаторы того закона (Сергій Ківалов, Вадим Колесніченко, Віктор Янукович) днесь прокуратуров суть обявлені в Україні мимо закона и знайшли про себе схованку од суда у Росії. Самый закон «За основы державной языковой политики» привів до юридичного колапса: в Україні ся визнає бытованя русинського языка, але ся не визнає русинська національність!

Языковый закон, як то мож было передвидіти, такой нараз став обектом острой критики українських націонал-патріотичных партій; овін выкликав шырокий общественный резонанс, што не додало авторитета національным меншинам, котрі український соціум став представляти як антиукраїнські.

Нараз по 10 августа 2012 року (коли закон став платным) многі націоналні громады поприймали рішення за признаня своего языка (мадярського, румунського, молдавського и др.) регіональным на своїх адміністративных територіях. Але май хосенным сесь закон став про політиків російськоязычных регіонів, котрі через правлячу Партію регіонів избировали признати російський язык регіональным на території девять областей: Луганської, Донецькой, Харківської, Дніпропетровської, Запорожської, Херсонської, Миколаївської, Одеськой областей и автономной республики Крым.

Штобы даяк загамовати сесь межинаціоналный конфлікт, Президент Янукович чинив видячки, ож пристає на даякі зміны до языкового закона и поручає Кабінету міністрів создати робочу групу, котра бы мала рекомендувати тоты зміны. Фактично, Президент мав приспати опозицію. Межи тым у робочій групі Кабінета міністрів задоминовали українські націонал-унітаристы. Вни (Леонід Кравчук, Павло Мовчан, Микола Жулинський, Иван Драч, Ганна Герман, Леонід Губерський, Костянтин Гріщенко (вымінив у комісії Раїсу Богатырёву), Володимир Василенко против Раїсы Богатырёвой, Сергія Ківалова, Вадима Колісниченка, Михайла Кулиняка) спровбовали кедь не одмінити языковый закон, так хоть довести го до абсурда. Авторы «радікальных поправок» уже 12 октября 2012 р. зареєстровали у Верховній Раді законопроект, што поправляв закон «За основы державной языковой политики» и кардіално міняв сущность языкового закона. Подля законопроекта робочой группы Кабінета міністрів, котрый ишов на розбераня до Верховной Рады, націонална громада мала числити (уже не 10 %), а штомайменше 30 % населеня, обы її язык дістав статус регіонального (!) Сесі поправки, кібы Верховна Рада їх прийняла, у першім шорі мали паралізувати ініціативы ушыткых 17 національных меншин и лем російський язык (котрый не є в Україні языком націоналной меншины!) міг дістати статус регіонального.

До того важно знати: робоча група из списка 17 языків національных меншин в Україні вычеркнула русинський язык! Українські націонал-унітаристы нияк не хотіли визнаати за русинським статус языка, а лем «діалекта української мови». Дійшло ид тому, же нагніваний ініціатор закона В. Колесніченко робочу групу назвав «украинофілами», а нову редакцію языкового закона охрестив «гидотою», што може привести до гражданської войны в Україні.

Сесь законопроект під назвов «За функціонованя українського языка як державного и порядок ужытку/приміненя далшых языків в Україні» («Про функціонування української мови як державной та порядок застосування інших мов в Україні») був зареєстрований у Верховній Раді 10 януара 2013 р., але до ёго обговореня діло не дійшло – уже ся давало видіти ознаки політичной кризи в Україні, што выкалкала пак Революцію достоинности.

Уже на порозі новой эпохы, такой нараз по Революції достоинности, українські націонал-радікалы у парламенті зачали реформы из гет хыбного старта – из намаг понизити статус російського языка, такой гейбы не было майважных проблем! Одтак 23 февруара 2014 р. Верховна рада одмінила языковый закон («За визнаня Закона Украины «За основы державной языковой политики» таким, што стратив силу»). Сесе у кліп ока заострило політичну ситуацію у державі, збурило російськоязычні регіоны востока Украины, и стало єднов из важных мотивацій, чом ся російськоязычне

населення Донбаса (на заклик промосковських політиків в Україні) злудило на сепаратистичний конфлікт.

Обы даяк успокоити політичну ситуацію, исполнитель обов'язань Президента України (намісто В. Януковича) Александер Турчинов уже 3 марца одказав ся подписовати (наклав вето) закон «За визнаня Закона України «За основи державной языковой політики», таким, што стратив силу». Из того часу нич ся не поміяло. То значит, же у теперішній Україні (за Президента Петра Порошенка) продовжає діяти языковий закон од 2012 рока (Ківалова – Колесніченка), подля котрого Украина визнає русинський язык як регіональний у Закарпатській області.

Визнає! – не визнає! – назад визнає! – назад не визнає! – визнає, але... – визнає по війні... Даколи русинський язык не визнавали українські комуністи. Дале го не визнавали українські націоналісти. Днесь го не визнають українські демократи. Українська держава (ци автократична, ци демократична!) є глухов до духовных потреб русинського народа. Факт: ани Украина, што хоче стати частёв Европы, не визнає русинський язык! Бо визнати русинський язык значило бы визнати народ и визнати, же він туй у Карпатах не копыля даякой и не у зайді го даколи туй занесли окупанты.

Хотяй на днесь Украина де-юре визнає русинський язык, треба розуміти, же сеся ситуація є хвійнов и дочаснов – завтра (як ся скончит война!) ушытко ся може перемінити. До того, теперішній языковий закон – тьж мертвий. У нёму не є прописаний механізм практичной реалізації. Держава ся не старає за розвой языка підкарпатських русинів. Університеты и педагогічні інститути (хоць лем в Ужгороді!) не отворили відповідні катедры. У закладных и середніх школах ся не учит русинський язык, хотяй в області суть веце як 115 тыс. дітей школьного віка – етнічных русинчат. Узнає ся, же вцілови на Підкарпатю /у Закарпатській області на своїх історичных територіях проживають веце як 850 тысяч особ русинської національности, авадь скоро 70 % од ушыткого населення області. Українського населення в області є (уже є!) близько 150 тыс. особ, и мадярського є (ищи є!) 150 тыс. особ, хоть многі молоді мадяры одходять жити на Мадяры; румунське, словацьке, німецьке, ромське и єврейське населення вцілови числят близько 100 тыс. особ. Послідне считаня населення было проведеною у році 2001; далше считаня влада дакілко раз переносила (2012 р., 2014 р., 2016 р.) и подля нового рішення Кабінета міністрів планує го провести лем у році 2020.

Украина визнає лем считаня 2001 року, подля котрого на Підкарпатю русинів є лем даякі десять тысяч! Украина визнає тых 10 тысяч лем як етнічну групу українського народа! Межи тым хвійна ситуація мала бы активізувати русинів на рішення своїх культурно-языковых задач. Хочеме быти народом – думайме на язык!

Нижє попозераєме, як функціонував карпаторусинський язык на Підкарпатю за послідні сім-вісім років – из часу III. Межинародного конгреса русинського языка (2007). Розбереме устну и писемну форми ёго екзистенції. За майглавні направеня нашого аналіза туй будеме тримати функціональні сфери карпаторусинського языка.

I. Карпаторусинська бесіда (устна форма)

Сфера комунікації. На селі до днесь, подля статистики, жыє близько 69 % підкарпатських русинів. Село обстає главным ареалом бытованя бесідного (народного) языка. Малай процент міграції на село носителей иншакых языків (главно – українського) позволяє ся надіяти, же й надале село обстане еталоном народного языка и жерелом попо-

вненя ушыткых сфер культурного діяльства карпаторусинського народа. Межи тым, главными формами асиміляції на селі (у ситуації, коли держава не узнає русинську народність!) суть школа и державні масмедіи, главно – телевизія, котра помежи ушыткі средства масовой інформації (СМІ) тримле лідерську позицію.

Русинський язык на селі є доміантним языком общеня про шыроку / цілу сполочность. Люде (што репрезентувуть ушыткі соціалні ставы!) из дїтства ся причають до рідной бесіды як єдиноможной формы общеня. Также у такому селові малі групи быванців иншакой національности, як то циганы, словакы, німці а т.д. контактувучи из містным населеням переходять на русинську бесіду.

У варошах ситуація мало иншака. У малых варошах ци й варошиках, як то В. Березный, Перечин, Воловец, Середне, Чинадієво, Воловий (Міжгіря), Севлюш (Виноградово), Ильница, Иршава, Хуст, Тячово, Буштино а т.д. народна бесіда и надале обстає языком комунікації населеня. Ведно из тым державный український язык домінує в адміністративно-державній и публичній сферах. Функцію языка межинаціонального общеня туй сповняють як український язык, так и містный говір русинського языка. Из великих варошів Мукачево тримле за собов репутацию русинської столиці, хотяй так український язык (в адміністративно-державній сфері), як и російський (у сфері межинаціонального общеня) туй домінують. Май дискримінованов є русинська бесіда в Ужгороді. Державный український язык домінує туй скоро в ушыткых сферах – дає за ся знати великий процент прийшлого (по році 1944) українського населеня ци їх потомкы, котрі ся селили главно в Ужгороді и других великих варошах Закарпатської області. Сеся категория населеня (главно из западной Украины) через політичні партії українського націоналістичного направеня, а также адміністративно-державный апарат Закарпатської області током послідных двадцять пять років формуєт неправдивое представеня за підкарпаторусинські національні общества и културні організації як за огнище сепаратизма.

Сфера народно-поетичной (пісенной) творчости. По році 1944 карпаторусинський пісенний фолклор обставав єдинов публичных формов екзистенції карпаторусинського языка, котру влада позволяла, хотяй означовала і (из ідеологічных мерьковань) як «закарпатоукраїнський фолклор». До днесь ситуація ся не поміяла. Русинські співанкы часто мож чути в ефірі радіо- и телепрограм, почас многих краёвых фестивалів, державных и народных сят, торжеств. Масово ся тіражувуть аудіо- и відеопродукція многих популярных співаків и фолклорных ансамблів. Образчиком народно-пісенного наслідства карпатських русинів днесь суть репертоары сочастных ансамблів, як то «Руснакы», «Гудацька тайстра», «Гудакакы», «Иршава», «Ужгород», «Лемківчанка», «Бетяры», ансамблів при раённых будинках културы а т.д. Лідерські позиції туй тримле Закарпатський народный хор, котрый фінансує держава.

Интереснов формов популяризованя русинського фолклора (и языка!) суть модерні музыкальні ансамблі, котрі выступають у стилі фолк-рок, поп-фолк и др. Туй яло бы назвати групи «Рокаш», «Чаламада», «Триставісім» и др.

Радіо и телевизія. Из року 2008 Закарпатська областна державна теле- радіокомпанія (ЗОДТРК) в Ужгороді заклала єдну общу редакцію програм в языках народностных меншин (ромы-циганы, росіяны и русины). У рамках редакції раз на тьждень на область ся транслірує програма на півгодины

«Русинська родина». (Даякі курті сюжеты той програмы пак ся можут повторёвати у каждотыжднёвій релації «Од суботы до суботы»).

Через слабое фінансованя у штаті ся числит лем една особа. Вна мусит сповняти ушыткі функції – автора, редактора, оператора, монтажёра и ведучого у студії, што не є добрі! Од самого зачатку веде русинську редакцію Віра Кобулей. Матеріалні можности редакції ограничені, зато трич і спонсорвала надація – Закарпатський областный благодійный фонд «Русинська школа», котра застачила ушытку компютерну техніку и студійный інтерер.

«Русинська родина» – многотематична культурно-освітня програма, котра знакомит из історіёв, традиціями и культуrow карпатських русинів, проблемами сёгочасности. Програма іде у русинськым языку.

II. Карпаторусинський писемный язык

Красна література (літературна творчость). На днешній етапі (од року 2008) карпаторусинську літературу Закарпатської области репрезентувут творы майже десять писателів. Суть то давно знамі авторы Михайло Чухран, Володимир Танчинець, Юрій Чорі, Василь Молнар, Иван Ситар, Володимир Новак, Иван Петровцій, Михайло Град, Василь Матола, Йосип Лемко. То кедь раховати тых, хто выпустив хоть лем еден свій поетичный зборничок.

Важно, же у літературу прийшли нові поеты – Иван Бинячовський из Буштина и Володимир Рошко из Калника. И. Бинячовський, котрый пише під псевдо Джон Бузаш, ищи лем провбуе однайти себе у поезії. Овін выпустив (двома тіражами) книжочку віршів «Русинська тайстра» (2015). Штоправда, автор заціпеный за будительську тему, гейбы не было иншакых тем. Суть в автора также проблемы из основами поетикы, розуменям версіфікаційной структуры стиха як інтонаційно-смыслового цілого; молодому автору яло бы узяти до рук учебник из поетикы, обы похопити суть сілабо-тонічного віршованя, основы римованя ци й многовариантность строфы поетичного текста.

Буквално силов-моцов вчера задуркав у двері русинської поезії новый автор В. Рошко – научник-біолог, ведучий катедры ентомології и сокочення біорозмаитости Ужгородського національного університета. Овін выпустив першый свій зборник поезії – під назвов «Я дуркаву у ваші двері» (2015 р.). Чкода, же автор у спередслові выяснив нам свої поетичні тужбы по украинськы («Маю надій запалити у серцях родаків искру національной гордосты за наш русинський край...» – В. П.), бо дале майже на двасто сторонах книжки овін демонструе читателю красу русинської бесіды, її валушность до красной літературы. И кедь у книзі переважає фіглярська тематика, и так у многих віршах автор выступає як глубокий лірик. Едным словом, у літературу прийшов автор из значущим поетичным потенціалом.

Майже ушыткі писателі Підкарпатя репрезентувут поезію, її курті формы. Айбо мож также говорити и за жанр малой прозы (В. Молнар, В. Танчинець) ци за малі драматичні формы (Ю. Чорі).

Новинарство и публицистика. Туй не є чим ся выхваляти. Єдина на Закарпатську область новинка «Подкарпатський русин» выходит в Ужгороді нерегуларно, скоро раз на два місяці на чотирёх ци вісім боках. Новинка поширює ся спорадично, и лем помежи активісты русинських обществ. У новинці пораз домінує украинський язык, часть статей редактор подає по російськы.

У русинськым языку новинка публикує матеріалы без того, обы выдержовати еден писемный стандарт. Тоту саму лексему мож

стрітити у пять вариантах: *кінь* (укр.), *конь* (рос.), *кунь* *кўнь*, *кінь*.

Сфера научных публикацій. Научный стиль – язык фахманів. Кедь на літературному полі днесь ся ангажувут хоть лем два туцета авторів, то научна ніша нияк не заповнена. Главнов причинов туй суть два факторы: 1) в Україні неє русинської системи середній и высшой освіти и 2) нерозвизтость писемного стандарда карпаторусинського языка.

У такой сітуації научні публикації ся локалізувут лем у гуманітарній сфері – написаню монографій из історії, літературы, культуры карпатських русинів, а также у складанню учебной літературы (читанка, учебник) про народні школы, котрі ся спорадично одкрывавут дякувучи меценатам.

Ясною діло, у новинках и даякых научных зборниках мож найти курті научні авады научно-популярні статі ци публицистичні выступы од 10-20 авторів. Але кедь узяти за основу статистики хоть лем одну публикацію книжного формата, ци то учебник, ци монографію, написану автором по році 2008 по русинськы, мож видіти, же в научній сфері ся ангажувут лем пар авторів. Їх мож пораховати на палцях одной руки. Сесе у першім шорі монографії Валерія Падыка, Юрія Думнича, Дмитрія Попа, граматики Анны Мегелы, школський учебник Надії Печоры. Иншакі русинські авторы свої книжні публикації пишут у російськым авады украинськым языках.

Видавательська сфера. Зачати выдавати русинські книжки нараз по році 1989 ся не подарило. Лем у 2000 році в Ужгороді ся організовало перше підкарпаторусинське приватне видавательство – Видавательство Валерія Падыка, котре и днесь доста активно робит на книжному торгу. Видавательство выпускає книжну продукцію (у многих языках) из проблем історії и культуры, літературы и ошколованя карпатських русинів. Важным направеням діятельства видаательства є книжки у русинськым языку. Туй увиділи світло світа русинськоязычні книги Иштвана Удварі, Павла Роберта Магочія, В. Танчинця, Дмитра Кешелі, Владіміра Бесерміні, сербського поэта Секуле Шарича (по русинськы потовмачив В. Бесерміні), В. Падыка, Ю. Думнича, Р. Пищалника и др. Дослідный центр карпатістики при видавательстві (діректор В. Падык) веде дакілко книжных серій, што заязани на карпаторусинську літературу. Серія «Брости» знакомит читателя из молодыми літераторами края. А серія «Русинське факсімиле» представлят русинськоязычні книжки пережых епох.

Видавательство ся занимає підготовков и выданям школських учебників про систему Русинських народных (неділных) школ. Также Дослідный центр карпатістики составляє и уд часу до часу публикує бібліографії русинськоязычных выдань од року 1989, котрі ся указали хоть де по світі. До теперь составители Л. Ільченко и В. Падык выдали дві такі бібліографії. Сесе «Бібліографія русинськоязычных выдань: 1989–2004» (2007) и «Бібліографія русинськоязычных выдань: 2005–2014» (2015). Вцілови вни обхоплювут період 1989–2014 років и суть добров основов статистики русинськоязычной поліграфії в ушыткых державах, де живут карпатські русины.

Мусай вызнати, Видавательство В. Падыка дотеперь обстає єдиным русинськым видавательськым центром на Підкарпатю. Штоправда, лібералне одношеня украинської влады, котра нич не спомагає, айбо хоть не заваджає, привело ид тому, же и другі видаательства у Закарпатській области пораз готові печатати книжки русинських авторів.

Народне ошколованя. Украинська держава нияк не спомагає русинське ошколованя. То значит, же ушыткі до-

теперь одкрыті школы підпорувут русинські общественні організації авадь приватні особы. Од року 2003 у Закарпатській області фунгує система т.н. Русинських неділных (народных) школ, котрі спомагає філантроп Стівен Чапа. Школа робит як чотирирічка авадь пятирічка; ошколаші (єден день на тыждень) приходят на години русинського языка, літературы, исторії карпатських русинів и георафії Карпатської Руси. За проблемы русинського ошколованя и становеня сістемы русинських неділных школ мож ся ознакомити у виданях В. Падыяка: «Возроджіня русинського ошколованя на Подкарпатській Руси» (2008) и «Русинська школа: відродження народної освіти» (2013).

До теперь на Підкарпатю русинський писемный стандарт не розроблений, не прийнятый шыроков громадів інтелігенції и не кодифікований, што є великов проблемов про сістему ошколованя – написаня учебників и приручників, проведеня уроків языка а т.д. Обы даяк выйти из того, методична рада неділных школ рекомендовала учителям-методистам приправити дочасну граматику карпаторусинського языка на основі практичных порад учителів неділной школы. Сесь стандарт розробили В. Падыяк и Н. Печора.

Од єдної річкової долины до другої русинська бесіда усе кус иншака. Так то є й у школах – од єдного регіона до другого дає ся чути діалектні одлики. Обы ошколаші у процесі читаня и писаня могли хосновати свій діалект (читати так, як ся бесідує у єго селі), до учебників заведені два сігналні знаки: **І** («і» из дашком), **О** («о» из дашком). Подля того стандарда уж сесь приправлені перші школьні учебники: В. Падыяк «Літературный кошичок» (2012), Н. Печора «Русинський язык» (2013). Май детално за писемный стандарт мож прочитати у спередслові до учебника В. Падыяка «Літературный кошичок».

***

Обы вытворити карпаторусинський писемный стандарт, навперед мусай сповнити цілый комплекс теоретичных и практичных задач. Але язык раз мусит демонструвати в обществі живі процесі – зайняти чим-вєце функціональных сфер, доказувачи свою валушность и schopность замінити язык титулной нації. Без інтелігенції, її пасіонарности, без підпору гражданського общества само по собі то не прийде.

Слаба розвитось ушытких сфер, де могли бы функціонувати устна бесіда и писемный язык, днесь спомалює публічний діалог граматистів, котрі бы мали у будучности приправити на кодифікацію єден варіант писемного стандарда. Одмітуєме можность кулуарного рішеня проблемы кодифікації. Лем через постоянну діскусію и schopность до компроміса може быти вирішена проблема стандарда языка.

Днесь на Підкарпатю обставут три варіанти-можности будущего писемного стандарда: 1) мароморосько-угочанський стандарт («на У»); 2) берегський стандарт («на Ў»); 3) стандарт, закладеный про русинські неділні школы.

Добров основов про будущу кодифікацію сесь лексикографічні наробки. (Формат нашой статі не позволяє изробити росширений анализ сочасной лексикографічної продукції). Межи тым, на днесь сесь выпечатані словники, авторами котрых сесь Игорь Керча, Ю. Чорі, Д. Поп, М. Алмашій, Михайло Ухаль и др. Проблематиков будущей граматики и правил орфографії заоберавут ся Анна Мегела, Н. Печора, М. Алмашій, В. Падыяк. Не мож повісти, же нич ся не робит. Лем же ся робит несістемно и гет мало. Але кедь хочеме быти народом – думайме на язык!

(Публікуєме в оригіналі – підкарпатськїм варіанті русинського языка.)

Др. габ. Олена ДУЦЬ-ФАЙФЕР, Педагогічна універзіта, Краков, Польско

СУЧАСНИЙ РУСИНЬСКИЙ ЯЗЫК В КРАСНИЙ І НАУЧНИЙ ЛІТЕРАТУРІ (1)

(Выступ на IV. Міджінароднім конгресі русинського языка, Пряшівска універзіта в Пряшові, 23. – 25. септембра 2015.)

Abstract

This text consists of two separate parts, which constitutes an attempt to combine the topic commissioned by the organizers of IV Rusyn Language World Congress with the personal view on the role played by the Rusyn literature in the process of preservation and revitalisation of the native language of the Carpathian Ruthenians. In the first part are shown in an expressive manner the opposing tendencies leading the expansion of the Rusyn language within the spectrum of belles-lettres and academic literature, resulting from the functions of those two kinds of discourse and their traditions within European literature. The second part constitutes a review of selected spheres of creating literary texts and their influence on the native language, in which they are written. The purpose of this text is to serve the intentionally created protection and revitalisation strategies undertaken by the Rusyn intelligentsia in order to counteract numerous threats, to which the Rusyn language is subjected, as a minority one.

Причыном возникніня сєсого тексту было желаня організаторів IV. Світового Конгресу Русинського языка, жебы-м запрєзентувала на Конгресі тему, яку видиме в заміщеном горі наголовку. Од початку розуміла єм, же замовліня має підгрунтя клясичной лінгвістыкы і під том темом жеде ся од мене в основным структурной анализ літературных і научных текстів під оглядом хоснуваных в них языковых форм і структур.

Не піднімам ся єднак такой анализ з трьох причын:

– не єм лінгвістком в традиційным понятю, не веду досліджынь языковых структур, котры вымагали бы проаналізуваня великого чысла текстів, усталіня даякого

тыпу оцінюючых ці статистычных критерій, проведеня компаратистычных анализ, выдуманя методы презентації і концептуалізації тых данных

– на III. Конгресі Русинського языка в Кракові в 2007 р. презентувала єм тему: *Язык сучасной русиньской літературы*¹. В того рода тексті невелико могла бы-м выйти поза представлєны гын тезы і обсервации

– в мой оціні, на языковых конгрєсах більше хосенны і потрібны од лінгвістычных, структуралістычных анализ сут думкы і дискусия на тему охороны ці ревіталізації меншыновых языків (бо в кожній державі русиньскій єст меншыно-

вым языком). Стратегії ревіталізації загубаючих/ загрозованих мов, то основа для їх перетворення і свідомого керування процесами асиміляційними і антиасиміляційними. То тіж відповідальність інтелектуальних і творчих еліт за теперішню і майбутню ситуацію їх рідної мови.

Про те текст (подібний як виступлення на мовному конгресі) буде складений з двох окремих частин, різнородинного характеру. Перша буде відносилася до основної теми в посередньому способі, друга буде віднесеном посереднім, вказаном ролі відповідно сформульованій і розвиваній русинськомовної літератури в процесі охорони і ревіталізації русинської мови.

І Відмінність основних мовних тенденцій і процесів в просторі русинськомовної червоної і наукової літератури

Червона література, котра є найбільш внутрішнім (часто навіть, мов речі, інтимним) дискусієм спільноти, в просторі русинської мови експлуатує його глибоку структуру, сфери своєрідності, неповторного духового кольору, типові лем для карпатськомовної образи світу, для гірської, меншинної, компенсаційної ментальності².

Вкажемо для прикладу уривок з верша Петра Мураньки:

*Мрії червоні квіти арджаві
Джерельця жадно жданій черкіт
Журбом жузге
З нами Біль³*

Ци з прози Петра Полянського: *Бушували по лісових деревах, по звозисках, поміж густих корчі ліщини, ялівця і хазини, під високими чорнозеленими смереками, то зас по гаях білої березини і трепотини⁴.*

На їх основі мож зрозуміти якість своєї мови як виразителя своєї простори, своїх емоцій, своїх уяв і ідей. Як написала єм, характеризуючи літературу як меншинної мови: «Література як джерело вираження, комунікативна і текст є найбільш плідною культурною обшарою – творить образи і емоційно відносина, дозволять витягти нюанси і вельозначності»⁵, додамо – так мови як і життя.

Сократ Янович написав, як ходить про червону літературу, людина є неодмінно в ній приреченою на рідну мову, бо лем в ній мож видобути суть своєї таланту⁶.

Цілоком відмінно розвивається мова наукових текстів. Само ж означення, розуміння науки підкріплюють, як є те знання, котрі різняться од інших форм знання – упорядкуванням, систематичністю. Є те знання спільне, котрі чинять відповідні старання, щоб їх зрозуміти. Наука то тіж знання методичні, уложені під окреслену програму і принципи. То знання сформалізовані і символічні, виражені в символах (знаках): в словах мови, числах, формулах, таблицях.

Адже, коли тенденціями червоної літератури є вираження себе, своєю неповторністю, специфікою, самобитністю, «душі» культури, бесідуючи Шпенглерівською; то тенденцією науки є універсалізм, доступність, загальність. Явні то окреслять саму мову наукового дискурсу. Має бути якнайшарше зрозумілою, не виражат себе специфічно, лем експонує загальні правила, явіська, процеси. Не є

то мова душі, лем мова інтелекту, котрий є експансивний і не толерує границь. Про те мова науки, то мова не національної лем інтелектуальної спільноти. Його структура є упорядкована, логічна, сильно передумана, заснована на по-

рядку причинно-наслідковим, універсалізованою. Для прикладу уривок наукового тексту:

Стрічка літературного засобу з культурною ментальною просторою, котрий до нас визначатиме суть лемківської, є найбільш синергійним механізмом життя ядра культури, котра дозволяє в динамічному, змінюючому світі залишатися собою⁷.

Число абстрактних понять, термінів взятих з понаднаціонального словника, котрі є такі самі або подібні в більшості мов (європейських) є в тих текстах велике. Застережися, як увага відноситься до європейських мов береся з того, як сама наука, теорія, є дискусієм європейським, котрий послужив тій цивілізації до домінування, опанування універсуму без границь, підпорядкування своєї системі вшитого, будування понять правди-неправди, добра і зла, властивою і невластивою формою. Є тим, що творить основу європейських освітніх тенденцій⁸. Про те при термінологічній основі мови наукових текстів стоять основні європейські мови – грецька і латинська (в останньому часі – хоч то певно мож бути дискусією – шतरас частіше, як говорять – сучасна латинська, т.з. англійська мова).

В науковій літературі створеній в русинській мові (відноситься то головним до гуманістики, хоч не лем) обов'язує те саме загальне для наукового дискурсу правило. Термінологічна база є універсальна, а лем наративні модифікатори, леюючи зміст в системі русинської мови, є властиві для неї.

1. Так адже, хоснеєся гев праві без винятків кіриличну азбуку систему запису. При транспозиції латинки на кірилицю обов'язує в більшості фонетичний принцип, хоч графуються тіж безпосередньо, з лишньою латинських графемів, введіння термінів.

2. В поняттях, котрі можуть мати флексійні форми, хоснеєся їх згідно з граматичною системою русинської мови, нп. в лемк. прийато видолжені кінцівки і відмінні називників -іа, -ія для великої частини універсальних понять: *тенденція, асиміляція, аксіологія, акомодация, етимологія* ітп., з консеквенційом дальших відмінків – *аксіології, аксіологійом...*; *асиміляції, асиміляціями...*

3. Словотворчі принципи з заложня утримують ся во східнослов'янській системі, хоч шतरас частіше виступає лямблівність цим подвійність тих норм, видна хоч бы на прикладі таких рівнородно функуючих форм, як: *електронний – електронічний, культурний – культуральний, архівний – архівальний*. Відноситься то не лем до наукової термінології, але загально до чужомовного словництва.

В відносінню до той універсальної тенденції – введіння і в дакій (головні в граматичних формах) мірі адаптування до своєї системи загальноєвропейської наукової терміно-

логії – розвиват ся і друге, паралельне явиско. Тычыт ся оно тых понять, термінів, котры в домінуючых для даной версії русиньского несхіднославянських языках (польським, словацьким, сербським, хорватським), сут хоснуваны в специфічній для них формі. Гев русиньскій язык має што найменше 5 ріжных пути котры выберат в тій ситуації.

1. Вводит і хоснує даний термін в формі яка ест в домінуючым языку, котра здає ся найбарже зрозуміла, бо в тым языку переважні меншыны принимают загальну і спеціалістичну/ фахову освіту. Примірні в лемківським хоснує ся такы понятя, як: *тлен, льочын, рівнолежник, ленійка*.

2. В тых ситуаціях, коли домінуючыма языками сут західнославянськы, принимаєт формы термінів/ понять, які утырвалили ся во східнославянських (односных для русиньского) языках: нп. *частка, благородний, престіл, единиця, чысло, присутність*.

В лемківській версії часто односит ся тото нп. до одмінности граматычного роду: нп. *тема, дилема, система, схема, привілеія* (східн. слав. - женскій рід; поль. - мужскій рід: *temat, dylemat, schemat, przywilej*); тіж до формы флексії нп. в латинських, грецьких, жидівських іменах: *Иссыя (Izajasz), Ілля (Eliasz), Сократ (Sokrates), Герострат (Herostrates)*; тіж до термінів і понять, переважні латинського походжыня, закінченых в польським на **-usz, -um**: *gimnazjum – гімназія, dominium – домінія, scenariusz – сценарій, notariusz – нотарій, kwesionariusz – квестійонарій*.

3. Творит ся на подібных як в домінуючым языку принципам, кальку того понятя: *ciasteczka – місточка (інтернет), pojemność – вмістність, skutkowo-przyczynowy – наступствено-причиновий, iloraz – кількоразник, płaskorzeźba – пляската різба*.

4. Часом незалежні од тенденцій в домінуючым языку (де є принята універсальной формы), переважні в однесіні до сучасной термінології, хоснує ся власну кальку/ зрусинщыня англицкого ци німецького/ французького терміну: *chat-чатина, link-мотузок, facebook-гамбокнижка, selfie – самофот*.

5. Хоц в домінуючым языку принята ест специфічна для него форма – принимаєт ся термінологічний універсалізм: *tlen – окыс, gatunek – жанр, pionowy – вертикальний, poziomy – горизонтальний*.

Тота барз выімкова аналіза діючых в русиньскоязычных науковых текстах языковых тенденцій ест лем загальным сигналом процесу, котрий треба зо спомненой скорше причыны видіти як універсальний для вшыткых языків процес, мож го паралельні обсервувати в каждом языку. Прото, хоц язык научных текстів часто здає ся нам барз міцно засимілюваний, з огляду на сам тып універсального дискурсу, яким ест наука, є то явиско очывидне і здає ся, же русиньскій язык добрі собі в гевсій сфері радит. Приміром того може быти аж 5 вказаных пути, котры мож схоснувати в русиньським языку, формуючы свою термінологію і выбераючы языкову тенденцію, яка одповідат родови твореного научного тексту. Має тіж свідоміст, же тых пути і хоснуваных можливості одношыня ся до загальнонауковой термінології ест гідні більше, як вказаны горі приміры.

Асиміляційний процес ест явиском барже значучым, непокоючым, вымагаючым стратегічных протидіань, до котрого вполни і з полным основом можемо односити понятя асиміляції і заніканя, парадоксальні, як раз в языку красной літературы. Парадоксальні, бо як зазначыла єм, же то в тым языку хоронит ся ядро культуровой специфікы, оддільности, своебытности етносу і як раз охорона тых вартості діє ся в літературі. Кажда асиміляція, принята домінуючой ци універсальной формы в тым языку, котрий подля романтичных языковых філософів, выражат духа народу, ест частковом (бесідуючы літературні) смертю того духа. І гев як раз, з огля-

ду на тоту ролю (глубоку, ядрову) літературы, виджу велику одповідальніст і конечніст, але тіж можніст ревіталізуючых русиньскій (загорожений/ загыбаючий) язык стратегій.

II Язык русиньской літературы в ревіталізаційным процесі

Коли даякій нарід зо своей внутрішньої сути дає можніст свойому языкови як наряду вшелеякой його члове- чой діяльности, свободу розвита – то єдночасно глядят і досігат самого ядра, тзн. чоґоси інчого і выжшого, а приближаючы ся гу тому путем поетыцкой творчости і вникливых перечуть, єдночасно вліят зас на язык. Коли навет першы, хоц бы і суровы, не уформуваны іщы пробы умового высилку назвеме літературом, то видиме же язык все товаришыт ій згідным кроком, адже єдно з другим ест нерозлучні звязане⁹.

Тепер буду хоснувала понятя языка красной літературы не в однесіні до його лінгвістычной структуры, лем до культурового понятя языка, якій ввели і хоснували творці, теоретыкы тартуско-московской семіотычной школы (Лотман, Успенскій, Лекомцев, Топоров, Іванов). Пониманя літературы (культуры) як другоступньовой моделюючой системы каже розуміти язык літературы як надбудовану над натуральным языком языкоподібну культурову, риторично-естетычну систему. Так адже, в тым духу і пониманю за- претенту гев ревіталізуючы можливості языка красной літературы.

Операм ей о присутну в гуманістыці і пріявну нам вшыткым (хоц бы лем інтуїтывні) свідоміст влияня літературы на етнічну достоменніст, в першым ряді языкову; ей конструкційной, маґазинуючой, репрезентуючой, ідеовой, етычной, мобілізуоучой в хороніні рідного языка спільноты ролі. Тото дозволят выпрецизувати такы аспекты текстуального світа, котры мож схоснувати в ревіталізаційных і розвительных стратегіях. Зверну лем увагу на декотры, на мою думку найважнішы, аспекты языка красной літературы:

1. Декляруючо-пропаґандовий

Так в скорочынію зову єден з найбарже явных і безпосередніх способів влияня через літературны тексты на языковы поставы, формуваня статусу рідного языка, свідоміст його якості і вартості, окременности і выключности. Каждый, хто сігат до русиньской літературы, стрічат ся з величезным чыслом пріявных в ній маніфестів, котры ся односят до рідного языка. Вартат примірні вказати языкову полеміку, яка вела ся в XIX столітію на Лемковині. В 1860 р.¹⁰ в літературі явила ся теза Алексія Тороньского о лемківській бесіді як зо- псутій рускій бесіді (котра долго была і ест выкорыстувана проти ній). Неодолга, бо в 1871 Матвій Астряб створил великій полемічний маніфест проти тій тезі *Кілька слів о лемковскій бесіді*¹¹, в яком вказує лемківску бесіду як тоту, котра захоронила найстаршы рускы языковы приметы і ест оддільна так од велико-, як і малоруской. Написаний в живым народным языку текст по 100 роках остал зас схоснуваний до фурт підниманой текстуальной нобілітациі языка сучасныма лемківськыма творцямы.

Язык все был вказуваний в літературі як єден з найважнішых вызначників «свойого», тзн. достоменности

*Лем шануйме выштык свое
Бо свое то – святе,
Свою віру і бесіду,
Хоц і не богаты¹².*

По выселенчій трагедії, в конфронтації з нашмареним «выжшым», «літературным», тзн. українським языком, тот сам Русенко фурт переконує о вартости рідной бесіды

*Нам бесіда наша мила,
Хоц і кус неграматычна,*

*Рідна мама нас навчыла –
Аджеж своя, не пожычна¹³.*

І гірко стверджат актуальний стан спільноты:

*Тож шануйме рідне слово
Од велика аж до мала,
Вшытко інче мы втратили,
Лем бесіда нам остала¹⁴.*

Не остали тоты маніфесты без насія. Сучасний видавця творів Русенки, його вірний ученик, Петро Муриянка так маніфестує незаступлену позицію рідного языка:

Пишу по лемківскы. Што правда першу свою рымуванку написал ем по польскы, што правда доля [...] так зарядила, же навчыл ем ся російского і українского і в тых як раз языках створил ем первшы творы, котры умовні мож назвати вершами. Скоро еднак зрозуміл ем, же вшыткы тоты вчени і велькы языки за малы сут, жебы через них оддати, выповісти лемківскій біль, тугу і вшытко інче... Пишу по лемківскы, бо в каждом інчым языку лемківскы символи, синонімы і ціла образівст стают ся деревяны. Пишу по лемківскы, бо в моім одчутю лем по лемківскы сокіл напавду терпит достойні, ялиця шумит тугом, а пісня шугая єст неповторна. Пишу по лемківскы, бо звучыт він для мене найкрасше.

І прото іщы пишу по лемківскы, бо єст то язык мойой матери і мойого вітця. Бо єст то язык мій і моіх діти¹⁵.

Коли неє інституційного школьного примусу в однесію до рідного языка, коли то не єст язык соспільного авансу, такы маніфесты/ тексти, котры одкликують ся до вартости першых і незбывальных, повязаных з няньом і матірю, з емоційным одчуваньом рідности, мусят наказовий ци економічний чынник заступити емоційно-етосовым.

2. Уписменнюющий – дающий языкови атуты (хосенности) писма зо вшыткыма того наступствами.

В наших цивілізаційных обшырях безписменны соспільности здають ся цілком лишены можливости розвитку. Єст то клясичне думаня писменного человека, котрий до той ступени єст здетермінуваний культуровым і свідомостьовым выміром писменности же, як твердит Вольтер Онг, «ма навет схильніст, жебы універсум оральной комунікації і думкы розуміти не інакше як вариянт універсум писменности¹⁶. А што барже односит ся до писма як література?

Основным наступством назвы «література» єст тото, же «літера» (буква), котру в собі містит, нерозрывно вяже ся з писмом, а докладнійше – з азбучным писмом¹⁷.

Знавці реляції язык-писмо-література звертають увагу на пару сутьовых для нас аспектів:

1. Писмо стало ся єдным з найважнійшых нарядів справування влады і устанавляня домінації¹⁸.

2. Творячы тихого читателя, вылучало/ сепарувало го од родинной спільноты, а єдночасно вписувало в круг вызнаців спільной ідеї¹⁹. Писмо змінило рід спільнотовой памяти з ритуальной (характерной для оральных спільнот) на текстуальну, будууючы тым самым історичне думаня. Тексты вымагали інтерпретації, што зміняло громадску єрархію усталену в оральных

спільнотах через категрию віку/ років на єрархію повязану з освітом, вивчыньом²⁰.

3. Писмо спричынило узнання окрисленых языковых форм за правильны, обовязуючы і емблемовы для народу²¹. Стандардовий язык, окрисляний як літературний, возникал, як зазначат Einar Haugen, в стислым повязаню з розвитьом писменництва і нарастаньом почутя народовой спільноты²². Стандардовий язык має што найменше 4 спільнотовы функції (за Миловитом Кунінським²³).

- споуючы/ єднаючы – лучыт ріжны діалекты, што дає можніст інтеграції шыршой соспільности в народову спільноту;
- сепаруючы – творит границі в однесію до інчых языків, што єст оснвом конституування себе і творіня емоційных повязань;

- прєстіжну – творену на пересвідчыню, же стандардовий язык то довід высшой соспільной організації, дауючий право до народовой державы і рівний статус серед інчых языків;

- рамы однесія – створіня нормы, котра буде служыла оціні правильности хоснуваных форм так власной одміны языка, як і інлых языків.

Адже, його хоснування індексує достоменніст, привязаня, льяольніст, одповідніст, статус. Очевидністю, хоц не все усвідамляном єст тото, же літературний язык творений єст през літературу: «шліфує ся і приберат совершенніст через літературну практыку, а не через штывны кодифікаторы²⁴. Як знаме то тіж і на примірі русиньского языка, то неперервана од парох соток років літературна практыка довела до інтенсивных кодифікуючых го діань.

В ревіталізаційных процесах мож хоснувати тот выской статус писменности, творячы громадскій дискурс, в яком знаня писма/ писаня кіриличного, з дотриманьом літературных норм, єст чымси елітарным, выріжнюуючым (такій переказ ведений єст через медіи, едукаційны програмы, конкурсы при нагоді спільнотовых подій, ітп.)

Треба єднак підкрислити, же вельох Русинів, котры знають іщы бесідуваний язык, не зна писати ани чытати по русиньскы. Часом ставляне єст звіданя о смысл, потребу публикуваня русиньскоязычных перийодыків, книжок. Рєвіталізаційна ідея гварит: русиньське писмо буде потрібне, коли буде што в ним чытати. Затриманя выдаваня русиньскоязычной літературы буде на певно смертю писаного языка, а неодола, поступенно, тіж бесідуваного языка.

ПОЗНАЧКЫ І ЛІТЕРАТУРА

1 См. ДУЦЬ-ФАЙФЕР, О. (2008): Язык сучасной русиньской літературы. In: *Русиньскый язык меджі двома конгрєсами. Зборник рефератів з III Меджнародного конгрєсу русиньского языка. Краків 2007*. Пряшів, Світовий конгрєс Русинів, Інштитут русиньского языка і культуры Пряшівской універзіты в Пряшові, ISBN 978-80-8068-896-7, с. 96-102.

2 Про тоты аспекты вельо пишу в своїй праці: ДУЦЬ-ФАЙФЕР, О. (2012): *Pomiedzy bukwą a literą. Współczesna literatura mniejszości białoruskiej, ukraińskiej i łemkowskiej w Polsce*, Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, ISBN 978-83-233-3284-8, особливі, коли дефініюю понятия меншынового дискурсу: там же, с. 10.

3 МУРЯНКА П. (1989): Преображеніє. In: *Jak sokół wodę z kamienia/ Як сокіл воды на камени*, Warszawa, Iskry, ISBN 83-207-1134-7, с. 54.

4 ПОЛЯНЬСКІЙ, П. (2011): Карпатскій Гончар. In: *Карпатскы Новелі, Горлиці-Краків, Стіваришыня «Руска Бурса» в Горлицях*, т. I, ISBN 978-83-88866-97-5, с. 19-219, гев: с. 101.

5 ДУЦЬ-ФАЙФЕР, О. (2012): с. 10.

6 *Nasze tysiąc lat. Z Sokratem Janowiczem rozmawia Jerzy Chmielewski* (2000), Białystok, Orthdruk, ISBN 83-913706-0-7, с. 23.

7 ДУЦЬ-ФАЙФЕР, О. (2014): Медже парадугьом а сатиром – морально-єстєтычна якіст Хыляковых творів. In: В. Хыляк, *Ловістї і оповіданя*, т. II, Горлиці-Краків, Стіваришыня «Руска Бурса» в Горлицях, ISBN 978-83-63568-14-6, с. IX.

8 Тота тема єст шыроко розвинена в постколоніальных студиях, нп. в праці: GANDHI, L. (2008): *Teoria postkolonialna. Wprowadzenie krytyczne*, пер. J. Serwański, Poznań, Wydawnictwo Poznańskie, ISBN 978-83-7177-564-2, особливі с. 29-43.

9 VON HUMBOLDT, W. (1965): O różnicach w budowie ludzkich języków oraz ich wpływie na duchowy rozwój ludzkości, пер. T. Dmochowska. In: *Teoria badań literackich za granicą*, т. I *Romantyzm i pozytywizm*, ч. I, ред. Ste-

fania Skwarczyńska, Kraków, Wydawnictwo Literackie, с. 140-147, прив. за: *Antropologia słowa – zagadnienia i wybór tekstów* (2003) ред. G. Godlewski, Warszawa, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, ISBN 9978-83235-0051-3, с. 65.

10 ТОРОНЬСКИЙ, А. (1860) Русины-Лемки. In: *Зоря Галицкая jako Альбомъ на годъ 1860*, Львів, Типомъ Ставропигийского Института, с. 389-428.

11 АСТРЯБЪ, М. (1871): Колька слѣвъ о лемковской бесѣдѣ. In: *Учитель*, ч. 43-52, Львовъ.

12 РУСЕНКО, І. (2010): Шануйме свое. In: *Русенко. Выбране*, Крениця-Лігниця, Стваришыня Лемків, ISBN 978-83-916673-6-1, с. 45.

13 РУСЕНКО, І. (2010): Рік 1945. In: *Русенко. Выбране*, Крениця-Лігниця, Стваришыня Лемків, ISBN 978-83-916673-6-1, с. 117.

14 ТАМЖЕ, с. 118.

15 TROCHANOWSKI, P. (1987): Słowo Łemka o sobie i swoim narodzie, пер. О. Д.-Ф., In: *Regiony*, ч. 2-4, с. 5-15, рев: с. 10-11.

16 ONG, W. J. (1992): *Oralność i piśmienność. Słowo poddane technologii*, пер. J. Japola, Lublin, Wydawnictwo UMCS, с. 22, цит. пер. О. Д.-Ф. Найліпшим доводом такого способу думаня ест называня устной народной творчости – устном літературом, ци оральном літературом і хоснуваня до аналізу той творчости літературознавчих критерий, нп. генологічных ци стылістичных.

17 GODLEWSKI, G. (2008): *Słowo-pismo-sztuka słowa: perspektywy antropologiczne*, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, с. 323.

18 LÉVI-STRAUSS, C. (2003): Lekcja pisania. In: *Antropologia słowa. Zagad-*

nienia i wybór tekstów, ред. Godlewski, Grzegorz, Warszawa, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, ISBN 978-83-235-0051-3, с. 386-389.

19 RIESMAN, D. (2003): Tradycja oralna a słowo pisane. In: *Antropologia słowa. Zagadnienia i wybór tekstów*, ред. G. Godlewski, Warszawa, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, ISBN 978-83-235-0051-3, с. 395-401.

20 ASSMAN, J. (2008): *Pamięć kulturowa. Pismo, zapamiętywanie i polityczna tożsamość w cywilizacjach starożytnych*, пер. А. Kryczyńska-Pham, Warszawa, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, ISBN 978-83-235-0594-5.

21 Хоц не выключат ся едначасного возниканя писаных і бесідуваных стандардів. Подібні як нестандартовы языки не все мусят быти в высокій ступени деградуваны (примір – нестандартовы німецкы диялекты).

22 HAUGEN, E. (1980): Dialekt, język, naród. In *Język i społeczeństwo*, ред. М. Głowiński, Warszawa, Czytelnik, с. 169-194.

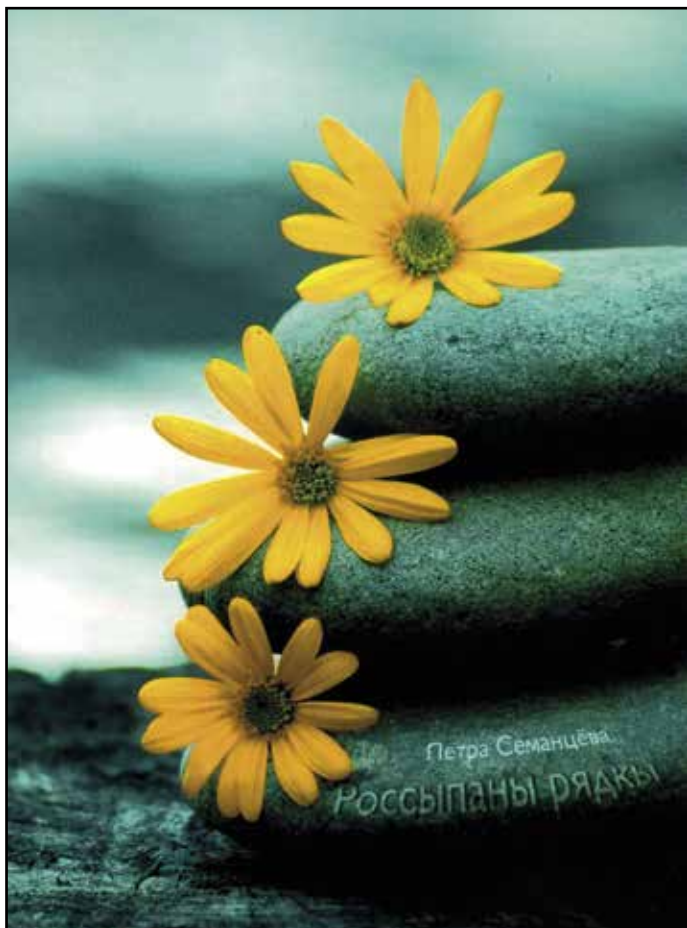
23 KUNIŃSKI, M. (2000): Język a tożsamość narodowa. Aspekty filozoficzne i socjologiczne. In: *Język a tożsamość narodowa*, ред. М. Bobrownicka, Kraków, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, с. 7-18.

24 BOBROWNICKA, M. (2000): Poliglotyzm społeczeństw słowiańskich a rozwój ich świadomości narodowej. In: *Język a tożsamość narodowa*, ред. М. Bobrownicka, Kraków, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”. с. 19-38, рев: с. 22.

(Друкване в оригиналі – лемківскім варіанті русиньского языка. Закінчїня в далішм числі.)

Мгр. Михал ПАВЛІЧ, Центр языків і культур народностных меншын – Інштїтут русиньского языка і культуры Пряшівской універзїты в Пряшові, Словакія

Петра Семанцёва: Россыпаны рядкы

Перед двадцятьедедн роками був кодїфікований списовный русиньскый язык на Словакії. Може найліпшым доказом справности того рішїня є культура – матеріална і духовна, котра vznikала в наслідуючих роках. Русины мають свое телевізне высыланя в Русиньскім народностнім магазїні, добили ся таксамо розгласового народностного высыланя в рамках радїа Патрїя, самособов, ай на сценї Театра Александра Духновїча у Пряшові ся грає по русиньскы, недавно к медїам

прибыло і русиньске интернетове радїо про молодых Русинів.

В літературній области ужываня русиньского языка на Словакії але мож спозоровати єден інтересный яв – скоро шыткы белетрістичны тексты суть писаны старшов генерацій Русинів. Спомїджі них спомяньме напр. Юрка Харитуна (нар. 1948), **Штефана Сухого** (нар. 1946), **Миколая Ксеняка** (нар. 1933) ці **Марїю Мальцовску** (1951 – 2010). Тоты писателї на розділ од молодшой генерації зачинаючих авторів дїспонують вдяка десятирочам літературной активїты векшым чїслом умельцкых текстів, богатым скушеностным комплексом, выясненым авторьскым ідіолектом і в непослїднім рядї і высшов квалїтатївнов уровнїв своей творчости, што доказує і факт, же каждый із спомянутых був оціненый престїжнов Премїов Александра Духновїча, котра ся каждорічно удїлює за найліпшый орігінальний твір писаний русиньскым літературым языком.

Молодшу генерацію русиньскых писателїв мож было спознати главнї на сторїнках першых пореволучных новинок **Народны новинкы** – їх літературной прилогы **Поздравлїня Русинів**, в антологіях **Русиньскы солові** (2010) ці **Русалка** (2009), котра vznikла позберанєм работ, што ся обявлєвали в рівноменній прилозі **Народных новинок** в роках 2000 – 2009. Їй обсяг творили найвєце штуденты Пряшівской універзїты штудїйного програму русиньскый язык і література, спомїджі молодшых авторів але літерарно чїнны суть лем дакотры – **Яна Сташкова**, **Мїрослава Лацова**, **Петро Ялч** ці **Петра Семанцёва**, котрой дебют несе назву **Россыпаны рядкы** (2013).

Кїдь будеме брати до увагы скушеностный комплекс автора, єго збірку знань, назорів, скушеностей, знань і моральных якостей, (*Žilka*, 2006), так жылот Петры Семанцёвой представлює достаточны предположіня на то, жебы зачала творити правї в русиньскім языку. Молода авторка ся народила в року 1987 в Гуменнїм, скоро цілый жылот пережыла в русиньскім селї Чертіжне. По штырєх роках на гімназїї в Мїджілабірцях продовжвала штудїї на Пряшівскїй універзїті в Пряшові, де выштудовала учительство академічных предметів географїя в комбінації з русиньскым языком і літературов, нескорше собі нашла роботу як вихователька на основній школі в Братїславі.

Єдним із урчуючих моментів кожного автора є то, яким способом ся попасує із своїм дебютом. Можности суть слідуєчі – або надвязати на традицію уж заведжених писателів і приспіти своєв частков „до млина“, або свої першы крокы зачати на надійній, но тыж рїскантній дразї оригіналности, експетїментів, а може і даякого попертя попереднєй творчости, як то было в припадї французькых авторів авангарды. Як уж назва збіркы наповідать і авторчин вступ потверджує, дебют сі волить безпечнішу можність. Споїна слов „*россыпаны рядкы*“ є тыж назвов першой капітолы *Зеленой фатаморганы*, новелы Марії Мальцовской. Творчость визначной русиньской прозаїчки ся визначає міцным перепойнєм із властным жывом, почливостєв і ласков к родині, а тоты слова мож поужыти і на книгу Петры Семанцєвой. *Россыпаны рядкы* суть збірков повідань і текстів, котры мож розложыти на цілій шкалі якости – од выдарених слоговых цвічїнь аж по повноцінне повіданя.

Першый текст книги *Моя мама* належить до категорії автобіографічных повідань. Є то куртый опис мамы, котра про авторку представляє найважнішу особу єй жывота: „*Мено моєй мамы є вырыте і напїсане на кождей сторїнцї моєго жывота.*“ (Семанцєва, 2013, с. 8). Авторчина мама є характерїзована як особа скромна, робїтна і добросердечна, є то стїлеснений ідеал, без хыб ці зловыкїв, прїчїм означїня мама є поважоване за честь і посланя. Текст не захоплює даяку конкретну капітолу маминого жывота, описує скорше єй фізічну, але і душевну красу, прїчїм вывжываний є веце статїчний опис, як дїнамїчний. Авторка підчаркує місто матери в єй жывотї, прїрївнує ю к вілі, ці к ангелови. „*Яке є то прекрасне повїсти дакому: „... мамо, мамко, мамочко.“ Тото слово скрывать в собі штось надгерне, любезне, чаровне, дашто неописательне, што выходить прямо зо сердця, як сонечный луч, котрый ся передерать через хмары. Стати ся мамов то є пожегнаня, є то дар од пана Бога.*“ (Семанцєва, 2013, с. 8) Моя мама є ідеалїзованим, некрїтїчным описом, котрого тяжиско не є основане на перевазї традичного повіданя, як є тому в творчости Марії Мальцовской, але в прямих описах.

В подобнім дусї авторка продовжує двома куртшыми текстами – *3 облака моєй їзбы* і *Великдень очами моєй бабкы*. В обидвох звучїть міцным тоном носталгія, ці уж за дїтинством, або святочными традиціями, котры были в минулости міцніше пережываны і были неоддїлнов частєв жывота Русинів.

Послїдний із біографічных текстів, *Братїслава – мале, велике місто*, захоплює поштудїйну добу авторкы, котра вымінює істоту і безпечность знамого середовїска за обїцянку новой роботы і осамостатнїя у великїм містї. В повіданю доходить к порівнаню і оцінцї опозїтных двоїць село – місто, істота родины – самостатность. Сердце поротагонїсткы але і наперек рїшїню зістати в Братїславі, оставать в рїднім краю.

Другов категорїов повідань, котры мож в книзї одокремити, суть тексты без зъявных автобіографічных елементів, в котрых має головне слово авторчина фантазія, мотивы любови і віры. Куртше повіданя *Марек, не одходь*, нараблять із темов першой любови, котра ся не мусила наповнити, но аж в моментї Марековой автогаварїї собі героїня усвідомлює свої чутя к нєму. Неменше сентїменталный, але далеко амбіціознішы текст *Зазрак моего жывота* нараблять тыж з ласков, в тім припадї ся на загорїлы чутя позераме оптіков мужа. Головно повставов і сучасно розповїдачом повіданя є Матей, котрый походить із фїнанчнї добрї забезпеченой родины, веде успїшний жывет правника, но і так мать чутя, же єго жывет нїгде не веде. То вшытко ся мїнить, кїдь в облюбенїй кавярнї стрїтить Гану, дївку, котра го такой очарить. Над надїєю ся розвивавшов ласков молодого мужа і жены ся але закурто обявить тїнь Ганиной важной хвороты.

Заплїтку *Зазраку* не мож поважовать за

обявну ці оригіналну, іде о любовне повіданя двох молодых людей, котрым доля не хоче дожычїти щастный сполочный жывет, но воля і енергія Матея давать Ганї силу боєвати із раковинов. Форма прямого розповїдача уможнює подрбно выкреслити головну поставу Матея, єго думаня, чутя, назоры і одношія, на котре міцно впливала абсенція любови в дїтинствї, довірї і порозумїня, котре в родині нїгда не чув. Важнов інформациов є і то, же Бог не був в родині витаный, віра была родїчима внимана як страта часу і енергії, котры бы мав Матей радше присвятити штудїю і карьєрї. Наперек сназї родїчїв формовати і смеровати Матеїв жывет подля своїх представ то молодого мужа інштїнктивно тягать ід Богу: „*Потихы ем ся помолїв, подяковав і перехрестїв лем так, жебы нашы не відїли...*“ (Семанцєва, 2013, с. 29).

Матей терезво годнотить своє дїтинство і доростаня як духовно порожнє і не розвиваюче ся, лемже і так по властнїм осамостатнїю жыв жывет подля взору своих родїчїв: штудїом і роботом наслїдовав отцєве желаня – стати ся добрым правником, вікенды перебував в бароках, жебы позад того терьпїв понедїльковы рана з болястями і роскываным жалудком, не думаючі на заложїня властной родины, в котру фактїчно не вірив. Чїтателєви тыж признає, же істый час ся сексуално стыкав із трєми женами нараз, і же к другому поглавю ся не справовав з учтивостєв: „*Перевїшены через постїль очїнкованы ці сатеновы шаты, або напївшаты, бо при облечїню веце одгалєвали як закрывали, ем взяв і шмарив, як од даякой протїтуткы, котра за свою одроблену роботу чекала фїнанчну одміну. Тым ем їх тоталнї понижовав і така дама одходила все з моего біту не як вітязь, але як моя жертва.*“ (Семанцєва, 2013, с. 36) Главна постава є выкреслена міцно і увїрително, непочливе справованя одповідать на смуток в душі, чїтателє розумїє єго мотивацію. Матея можеме поважовати за повноцінну, жыву і дыхаючу поставу із мнєса і костей. Поужыта я-форма уможнює авторцї легко здобыти чїтателєву позорность, прїблизыти Матея і єго пережываня, на другім боцї але і вдяка обмеджїню, котре з выбору я-формы выплывать, о внутрїшнїм свїтї другых ся дїзнаєме лем то, што Матей зістить сам, або му то іста постава в діалогу ці в іншїй інтеракції прозрадить.

З вынятком міцной віры в Бога, чутя к Матєєви і інформації о смертєлнїй хворотї, о другїй поставї – Ганї, не знаме скоро нїч. В чїтателєвїй представї ся формує скорше доем молгавого характеру, котрый ся одразу обявлює в Матєєвїм жывотї, духовно го розвивать і наповнять. Што але робить подля потреб авторкы і єй повіданя то є то, же глядять міста, де го хоче насмеровати. Штартером Матєєвой перемины і найджїня віры в Бога суть дотеперь непознаны емоції і інштїнктивна тужба помочї другому чоловікови. Гана в повіданю пособить скорше як вгоднї поужытый авторчин объект, а не як актївний чїнїтель.

Петра Семанцєва але в тім текстї доказує, же на векшїм россыгу знать істїше нарабляти із композиціов, в повіданю можеме позоровати аж скоро драматїчну выставбу – од експозїції, котру представляє Матєїв дотеперїшнїй жывет, через крїзу, котру запрїчїнить Ганине інформованя о хворотї, аж по розузілїня, котре зохабїть головну поставу навсе змінєну. Ганина хворота є міцным дїєтворным елементом, котрый текст здїнамїзує і вытварять так напятя. Авторка наслїднї того напятя вгоднї уволнює або змїцнює. І зато можеме поважовати *Зазрак моего жывота* за найлїпшыи текст уведженой прозовой збіркы.

В *Россыпаных рядках* ся находять і двї повіданя, котры суть вгодны про молодшого чїтателєя. *Як ся розгадали великоднєвы доброты* – суть легкым повіданєм о оживєных великоднєвых їдлах, котры ся не можуть догоднути на тім, хто з них собі найвеце заслужить прїстїжну позїцію навєрху великодного кошика.

(– *Гей, гало а ты ся де пхаш?* – Споров на ню Яешник.

(...)

– Но та там, де і ви, – мудро одповіла Грудка сыра і дале ся пхала на верх, як кібы ніч.

– Про тебе там місце не є, чуєш? – Озвала ся офучана Шовдра.

– А чом бы ні? Ці я іншака як вы? Мене робили з того найсмачнішого коровячого молока. Попозерайте на мене, на мою прекрасну снігобілу фарбу, та я як молода невіста і прото я мушу быти на верху кошика, я ся там мушу кекешыти, не вы, смердюжници!“ (Semancová 2013, s. 55)

Їх сперечаня є спроваджане веселыма діалогами, котры суть повны выстатованя ся, наконець але перегварить старый мудрый Хрін, єднозначні укончіть конфлікт і наверне міджі вшиткых покуру і спокій, котрый бы мав панувати через великы церьковны свята.

Неменше выдарена є і приповідка о роспещенім **Рождественнім ангеликови**, котрый як бы мав робити, то радше вшиткы оріхы поїв і в нечekanій хвилі злетів з Неба на Землю. Про Петру Семанцеву суть повіданя з особнов выповідів бесспорно важны, но тексты незвязованы реалітов ей уможнюють ослободити фантазію, нарабляти із композицій повідань і проявити енергію і гравость авторкы – зачаточнічки.

„В центрі інтересу сучасных русиньских писателів суть каждоденны проблемы чоловіка, жывота у селах, народной ідентифікації Русинів, природа, традиції, церьковный живот і под.“ (Плішкова 2008, с. 102) – тото выядріня платить і про дебют Петры Семанцевой. Єднотливы тексты мож розділити на фіктивны і автобіографічны, котры ся замірюють на важны особы, ці моменти в ей жывоті. Вдяка ним собі можеме утворити назор і о авторці, о ей позітивнім одношіню к жывоту на селі, традиціям і к вірі. Семанцева збыточні не підкреслює своє русинське коріння і важность народного усвідомління, свої назоры презентує без прямого натиску на читателя ці моралізованя, котре бы пособило умело і першопланово. Домінантов текств *Россыпаны рядків*, котры ся рушають і в світі фікції є любов ку другому чоловіку, як і к Богу, їх складба є комплікованіша, главні в припаді повіданя *Зазрак мого жывота* мож говорити о функчній драматічній композиції.

Авторка сі в своїм дебюті выбрала драгу традиції і надвзянана на екзистуючу генерацію авторів, є але шкода, же безпечный способ традичного повіданя не підкреслила експеримента-

ми, гров з формов ці высшым находжінём діалогів, котры бы тексты здінамізовали, і сучасно бы знижыли цісло прямих выповідей розповідача, котрый читателєви улегше читаня і інформації му подавать прямо без можностей взнику розділных інтерпретацій. Проблемом є тыж слабше вывжытя бочных постав, котры фунгують глсвні як средство ку авторчыному замышляному цілю.

Невелику збірку прозы Петры Семанцевой мож і наперек недостаткам оцінити як помірно выдареный дебют, в котрім ту веце, ту менше превказала свої schopности выставляти драматічне любовне повіданя, граву рождественну ці великодну приповідку про найменшых і тыж дозволила читателям посмотрити до свого жывота через автобіографічно ладжены тексты. *Россыпаны рядкы* суть точнов назвов про збірку текств зачінаючой авторкы, єдною із іскерок наступаючой генерації русиньских писателів, котра ся з далшыма скушеностями і вдяка інтересу читателів може розгоріти ясным поломінём якости.

ЛІТЕРАТУРА:

- HARPAŇ, M., 2004. Teória literatúry. 3. vyd. Bratislava : Tigr. ISBN 80-88869-36-6.
- МАЛЬЦОВСКА, М., 2007. 100 významných Rusiniv očami súčasnikov: I. časť. Пряшів : Світовий конгрес Русинів. ISBN 978-80-88769-79-8.
- МАЛЬЦОВСКА, М., 2009. 100 významných Rusiniv očami súčasnikov: II. časť. Пряшів : Світовий конгрес Русинів. ISBN 978-80-89441-01-3.
- PETERKA, J. 2009. Teorie literatury pro učitele. ISBN 978-80-239-9284-7.
- PLIŠKOVÁ, A. 2007. Rusínsky jazyk na Slovensku : náčrt vývoja a súčasné problémy. Prešov: Metodicko-pedagogické centrum v Prešove. 1. vyd. ISBN 978-80-8045-502-6.
- ПЛІШКОВА, А. 2008. Русинський язык на Словеньску (Короткый нарис історії і сучасности). Пряшів: Світовий конгрес Русинів. ISBN 978-80-88769-86-6.
- СЕМАНЦЕВА, П. 2013. *Россыпаны рядкы*. Пряшів: Сполук русиньских писателів.
- ŽILKA, T. 2006. *Vademecum poetiky*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška. ISBN 80-8050-965-4.

Мгр. Івана СЛИВКОВА, ПгД., Інститут україністики а середньоевропейских штудій Філософічної факулты Пряшівської універзиты в Пряшові, Словакія

Меланія Германова: Дітём про радость і поучіня

Abstract

Author interprets fourteen short stories from the Melanie Hermanová's book *Detom pre radosť a poučenie*. The analysis focuses on the themes of individual stories, types of characters and thematic clichés in Rusyn literature in Slovakia. The aim is to highlight the positive and innovative parts of publication and objectively assess the weaknesses of the work.

Меланія Германова назвала свою книгу *Дітём про радость і поучіня* із підназвов *Повіданя про діти, молодж і дорослых*. З другов частєв назвы не мож быти цілком согласный. Цілевов групов тых текств мали бы быти главно дорослы читателі, респ. –надцятьрічны старшы діти. Уж лем з погляду тематічного заміряня окремых пригод не є тотя публікація цілком вгодна про дїтьського читателя. Головны герої нас в кожній пригоді ведуть ку щастливому кінцю і приповідковому вітязтву добра над злом, респ. правильного, або неправилно, але часто ся находиме в оточіню, котре не є про дїтьського читателя найвгодніше. Змірїня ся дітины з неприемныма фазами жывота ці ознаками характеру, як наприклад смерть, агресивность, завіслость, кламство в партнерстві ці злодійство, є потребне і природне, но пригоды бы мали быти в тім

припаді композично побудованы інакше – мінімално бы мали быти скінчены щастливо, просто і зрозумітельно.

Пензісты, котры сі уж почас жывота куплять труны, жебы по смерти не были никому на притяж, кідьже суть бездїтны, своїм вчінком не говорять о природности животного колобігу, але о річах як хытросць (при несподіваню злодія), шпорованя пінязей (при высвітліню того чудного купліня) ці плеткы (завязка зо злодійством). Вшиткы споминаны приклады творять пригуду *Труны* добров пригудов – несподіванов, гравов, поучнов, але не про дітину, але скоріше про зрілого читателя. Подобна ситуація настає у пригоді *Хочу омолодіти, або любов цвине в кожнім віці*, в котрім старый вдовець хоче здобыти приязень мολодой жены, але тотя му хоче доказати, же не є

про ню вгодным партнером, вышмаруючі му на очі вшиткы ёго попередні партнерскы неуспіхы – подводи, злодійства, кламства і маніпуляції бывших партнерок. Жена тым хоче доказати свою еманціпацію і способность заобыйти ся і без хлопа в тяжкім животнім періоді, але споминать множество фактів, котры суть про дїтського читателя невгодны і незрозумительны. Пригода **Білы штрифлі**, в котрій головный герой регулярно підводить свою жену і суть в ній покараны главно любовніці, не зводця, тыж не є найліпшым прикладом выховы. **Забиячка без м'яса** читателя учить о силі приятельства і неправильности кластв, але є то пригода кровава і агресивна. У згаданіх тых слабших сторінок бы сьме могли продовжовати веце-менше прикладами з каждого з чотырнадцятёх пригод, но кідь не по-зераме, же книга є присвячена дїтському читателю, дістанеме ся до начісто іншого світа фантазії споеного з реалностёв смутно-смішных пригод, котры суть веце ці менше близкы каждому з нас.

Учіти ся, учіти ся, учіти ся... або што маеш у голові, то ті ніхто не вкраде

Єднов із выразных частей книжки суть тзв. школьскы пригоди, то значить повіданя, котрых цілём є підкреслити вызнам і важность освіти у животі чоловіка. У векшыні з них навчання ся ставлять до опозиції зо шпортом ці іншыма інтересами, котры одбирають молодых людей о час, який бы мали присвятити школі. Росповідь ся все кінчить порозумлінем потреби освіти про далшыи рост і з тым споенов вышов якостёв жывота в дорослім віці. Наприклад у пригоді **Найкрасша планета – Земля** ся докінця дістаєме ку фіктивному порівнёваню школства у нас і на Марсі, што головного героя выпровокує ку принціпалній зміні одношія ку навчаню.

Повіданя **Учіня не є заяць – неутече** говорить о конкретных наслідках ігнорованя штудій про гобі. Штудент перед матуров не хоче змінити свої привычки і займатися веце школов і внаслідку того ся му не подарить зматуровати і здобыти документи о освіті, котры од нёго жадають при ёго пізнішим снажіню здобыти роботу. На розділ од успішнішого камарата, котрый ся по штудіях добре уяв і здобыв добру роботу, але і родинне оточіння, недоштудований герой все терпить і наконечь ся му подарить найти робоче місце куріча, ай то лем за помочи приговору ёго нянька, котрый ся де факто у тій роботі з ним вымінить. Авторка школьску тему в тій пригоді росшырює о соціологічний аспект – став безробітного без освіти є барз тяжкий, докінця то має вплив і на то, же зістає в животі сам (не оженив ся, бо котра бы хотіла манжела, што ю не докаже ани ужывити).

Поучіння, хоць іншого типу, нам приносить і пригода **Белавы листочки**. Ту читаєме нелем о дїтській хамтивости (проблем vznikать, кідь не хоче дати сполусокласніці зелену фарбічку на вымалёваня листочків), але і о справедливости в подобі учителькіного рішіня і материнській выхові, котра веде свою дівку ку скромности і послушности.

Скромность є в центрі увагы ай у пригоді **Высока школа – жывотна**, котру поважую за завершіня школьских повідань. Мати і дівка ся дістають до генерачного спору, в котрім ся бабка справує розумні і опатерно, а дівка, хоць добре выхована, в благобыті забывает на то, што ей мати од малости призвуквала. Сміє ся зо своєю матери, же одкладать вшиткы стары і подля нёй непотрібны річі, бо собі не памятають час, кідь їх біда примушувала практично жыти скромно і думати допереду. Генерачный спор ся проявлять і в коментарі бабки к выхові внучкы, внучкіных слов, прирівнюючіх бабку к приповідковій єнжібабі, котра громадить вшитку, што найде. Ситуація ся але нагло змінить, кідь дійде на слова старой жены і придуть злы часы (хоць не войновы), але кризовы. Дом, авто, пінязі і вшиткы річі, котры дівка Радка поважує за цінности, ся стратять під водов при заплавах. Штудована, горда, самостатна і модерна

жена підлігать безрадности і цілу ситуацію захираює скушена бабка, котра встигне захираити тоты найважніше річі і на на-веде іщі і перевиджать ситуацію і дасть дом поістити проти природным катастрофам, также ку скучотній страті не дійде. До контрасту ся ту дістає вага діплогу з высокої школы, котрый докаже забезпечити благобыт, з вагов діплогу зо школы жывота, котрый значить жывотны скушености і вічну правду: николи не говорь николи.

Хлоп є хлоп, але жена мусить мати розум ай за хлопа

Герої пригод Меланії Германовой суть різны, але мож міджі нима найти дакілько подобностей. Женьскы особы репрезентують у векшій мірі розумнішу часть людства, хоць стереотіпно бы ся дало чекати, же женов владне чутя.

Авторка женам в окремых пригодах дає характерістікы, як мудрость, скромность, сила, але і лакомство, пыху (наприклад Радка з пригоди о поводнях ці Катрена з пригоди о забиячці). Злы жены ся обявлюють як противага тых добрых, мілых і справедливых (як учителька в пригоді о рисованю або чеська учителька в пригоді о перебуваню Меланкы в Чехії). Найвыразнішов характерістіков вшиткых женьских особ є сила у многих подобах – сила еманціпації у Радкы ці вдовы, котра не принимать нияких нападників, сила жывотной мудрости у Радкіной матери, сила доброго справованя ся Ганкы у **Повіданю без назвы**, сила хытлости Марькы із росповіді о трунах, силы пліток сусідкы Зузкы ці хамтивости шпоруючой Катрены.

Хлопський світ в тій книзі авторка выкреслює з іншого погляду – герої-хлопці з пригоди о потреби освіти суть неодповідны, не дають собі поради і твердоголово собі ідуть за своїм, покы не дійде до кризової ситуації. Хлопы суть слабы, кідь ся боять смерти (**Труны**), кідь ся боять недотримовати правила (Василь у **Забиячці...**), кідь підлігають завислости на картах ці алкогольі, кідь крадуть, підводять свої жены, хочуть ся оженити про пінязі (вдовці). Дакотры герої ся докажуть поучіти (Михалко, котрый купить намісто поросятя мачку в міху), Іван (котрый ся рішыть быти одповідным і учіти ся), отець із картарьсков маніов ітд. Іншы але доплатять за свої вчінкы – Андрій із пригоди о неконечній матурі.

Хлопско-женьський світ М. Германової має певно встановлені правила – жєны, ці уж добры або злы, над мужами владнуть. Овпливнують їх їднаня, а лем у вынятковых припадах суть хлопы тыма справедливима, котры напярмялять справованя жєны або „захраняють“ ситуацію, як у припадї Василя і єго камарата Івана, котры по неуспїшнім забяжковім планї Катрены выдумують і зреалізують план, котрый їх родинам забеспечить засобу мнєса на цілый рік. Позїтївно оцінінєны суть векшынов сынове, респ. хрестны сынове ці вуйкове (оддалєны родны), котры бездїтным парам доповнують їм їх дїти, і наспак отцївску старостливість дїтїм.

Кїлько Меланїї Германової є в пригодах Меланїї Германової?

Одповідь на тот вопрос бы была дость проста: є в них ціла. В авторчїных пригодах ся спює креатївность з раціоналностїв, фантазія з реалностїв, автобіографія з фікціов. Автобіографїчны суть главно повїданя *Радостне і смутне дїтїнство, Повїданя без назвы і Мамо, якої єм народностю?*, але особа Меланїї ся обявує у многых подобах. Раз є то несміле дївча в розговорї з матїрїв, даколи головна героїня прожывать жывот повный перїпетїй. Біографїчны елементы але, окрема прями названых подїй зо жывота авторкы, несуть і далшы особы ці місця, в котрых ся пригоды одограють. Видимє і чуєме родне село, видимє і чуєме, якы были людє з єй найблїсшого оточїня (а як єй хыбують). Спознаєме традиції і добову ситуацію (войновы часы, малярське школство, одход за роботов до Америки, соціална ситуація вдовцїв, сільський світ). Принимамє ступні єй жывотных вартостей, мїджї котрыма є і почливість ку старшым, і скромность, і одвага, і гордость на своє походжїня.

Розум і чутя, або як собі утримати холодну голову

Особны одношіня особ в книзі *Дїтїм про радость і поучїня* суть зображованы барз реално. Дознаваме ся о приємных і неприємных ситуаціях, котры овпливнують жывот чоловіка в різных фазах розвоє. Од наймолодшых часїв – дївчє змагаєня і зависть в пригодї *Бєлавы листочки* через неуспїх безробітного Андрїя у жєн аж по вынятково шарматного зводцю з пригоды о білых штримфлях. Але авторка назначує і далшы любовны перїпетїї особ і крїзы з нима споєны – интереснов і з мого погляду ай барз іноватївнов частїв характерїстїкы особных одношінь суть пригоды особ, котры любов страчають – стають ся з них вдовы або вдовцї. Мотїв вдовства ся в літературї часто не обявує, бо іщі все є до істой мїры сполочєньскым табу говорити о далшых одношінях вдов і вдовцїв, о вымїні ці замїні ціложывотного партнера. Ту ся одзеркалюють жывотны скушеносты авторкы і єй чутя при зображїню інтїмных і чутливых тем. Самособов, скуткы дакотрых особ і в тїй обласци суть барз нештандардны і індївїдуалны, але такы є, предці, жывот. Каждый ся зо своїм трапїнїм vyrївнать по свому.

У вопросї мїджїлюдьскых односий є несподїванїм главно порівняня окремых народностей в пригодї о „богатїй“ вдовї, котру хочуть здобыти хлопы з різных країн (Чєх, Поляк, Мадяр, Українєць...). Повїданя діє місцями аж ксєнофобно і особа вдовы ся посувать з ровины самостатности до ровины повышеносты і надуманосты, кїдже жєна оцінює мамонарський приступ хлопїв на основї їх народности. Думаєме, же цілїм было дістати ся к заключїню, же рївнїй рївноґо сї глядять, але способ ту не був выбранный найщастливїше. Радше ся требаło прїтримовати лїнії шлєхетности, (будьхто, што ся интересує лєм о пїнязї, тот не є про мєне добрый), як наводжовати інтєркультурну фобїю.

Староба – худоба? Ніт!!!

Тєматїка осєны жывота і прожываня старобы є в русиньскїй літературї на Словакїї дость добрі етаблована. Але найчастїше

ся стрїчає з мємоарнов прозов повнов добрых рад, респ. зображїня традицій. Меланїя Германова дає старобї такої дакїлько дїмєнзїй: стрїчає ся ту з проблематїков худобы (низькы пензїї), але і з деклараций мудросты і жывотных скушеностей, утримованя шыршых родинных одношінь – генєрачных, як і з чутями самотности, непохоплїня і охаблїня старых людєй. Авторка тоты жывотны судбы зображує барз реално, без прикрашованя, но єдночасно справованїм ся окремых особ дає надїю на змїну той ситуації, респ. на достойне прожытя осєнї жывота.

Интересным і здасть ся мї барз оріґїналным прїносом в слїдованїм контекстї суть тзв. євровсунутя, котры ся обявують на дакїлькох місцях книгы. Авторка дуже чуливо і з порозумлїнїм зображує страх старшых людєй зо змїны грошей, з непохоплїнїм конвєрзного курзу і зо страху, же євро їх обєре о вшыткы нашпорованы пїнязї і ожобрачїть пензїстїв. Добрым прикладом є зображїня змїны стокоруначкы на пару євровых мїнцєй і страх бабкы, же за того собі уж ніч не купить. Сільський розум але наконєць звїтязить, кїд по заплачїню в склєпї стары людє встановлять, же ціна пїнязєй зїстає вєцємєнше захована.

Про молодшого чїтатєля можуть быти несподїваны часты пригод, де ся говорить о очєкованїй смєрти і єй практичнїм прїятю – заплачїня гробу, купованя трун, выбїр облєчїня до труны і под., але суть то природны проблемы прїблїжнї віку особ.

Русин єм і Русином зїстану!?

Скоро кажда публїкація русиньскїй літературы на Словакїї обягує тзв. повинну роль – то є, же часть тексту є все замїряна апєлатївно, з цілїм пїднесїня гордосты русиньскых чїтатєлїв ці декларованя позїції русиньскоґо зязыка як самостатного і главно рївноцїнного з остатнїма європськыма зязыками. Вынятком не є ани книжка Меланїї Германової. Што але хочу і мушу пїдкрєслити, же авторка тоту часть звладла барз дєцентно. Пригода *Мамо, якої єм народности?* выходить дуже природно і приґолошіня ся ку русиньскїй народности особы молодой Меланїї є навимушєным вызнанїм дївчаты. Є в тїм тїлько природности, кїлько лєм може быти – дївчатко дїтєсков логїков справлять ся зо ситуацій, глядять одповідь на то, кым є, а то не в мудрых книгах ці великых традиціях, але к заключїню доходить нєнучєно – порівнєванїм ся з іншыми, здобытїм собі родного „скарбу“, природным выбєром... Не місця, не людє... – але то, як жьєме, з нас робить того, кым сьмє.

Поучїня, традиція, кліше...

На конєць можно повїсти о книзі Меланїї Германової, же наперєк дость ясно дєфінованїй назвы єй характерїстїка не є така проста. Находимє в нїй дакїлько про русиньскїй літературу на Словакїї традичных пунктїв: зображїня традицій, ідєнтїфікація ся з родным краєм і родным зязыком, народностный вопрос. Окрем того, як выпливать з назвы книгы, пригоды в собі нєсуть поучїня (котрє є тыж тїпїчным знаком сучасной русиньскїй творчосты), але і кліше в зображїню особных одношінь ці герєрачных роздїлїв, де стары суть тоты мудры, а молоды суть тоты, котры мусять быти поучєны... А наперєк тому, же традично ся учїня і выхованя спюєє з дїтєськым віком, не є то література, котрой цілївов группов бы мали быти дїти. Публїкація є спєстрїнїм сучасной русиньскїй літературы, і чїтатєль собі в тєрьпко-смїшных пригодах найдє, окрем поучїня, і много жывотной правды, скушеностей і радости.

Лїтература

ГЕРМАНОВА, Меланїя, *Дїтїм про радость і поучїня. Повїданя про дїти, молодеж і дорослых*. Пряшїв: Академія русиньскїй културы в Словацкїй рєпублїцї, 2015, 124 с., ISBN 978-80-89798-01-8.

(Перєклад зо словацкѡго зязыка до русиньскоґо: А. З.)

Російська русиністика в сучасності: бадання історіка

Абстракт:

Стаття ся занимає сучасним ставом російської русиністики, конкретніше ей історіографічним сегментом. Штудіум Русинів має в нашій державі давны, іщі дореволючны традиції, не перерывало ся ани в советськім періоді. Покры скоріше ся на Русинів домашня наука позерала як на часть Росіян або Українців, то лем в посліднім десятиріччю поступні ся зачала формувати російська русиністика в узшій розуміню слова. Обєктом ей выскуму суть Русины, в розуміню самобытного етніка в рамках выходославянства. Підвышує ся чісло професіональных русиністів, збівшує ся обєм научных публікацій і кваліфікованых работ, присвяченых Русинам. Русиністика ся стає все веце авторитативнов і популярнов дісціплінов.

Позераючи на традичну різність назорів в номенклатурі, главні гуманітарно-научного наміраня, треба пояснити, же під русиністиком в рамках той работы розумієме дісціпліну (точніше – згорнутя научных дісціплін), яка ся занимає языком, літературов, історіов, матеріалов і духовнов культуров Русинів.¹

Беручі в увагу іщі все малу популярность русиньской проблематики, поважуєме за важне нашы баданя доповнити росшыреным вступом. Русины (точніше – карпатськы Русины або Карпаторусины²) суть автотонне выходославянське населіня южных і часточно северных схыл Карпат. Граніці Карпатської Руси, котра реално адміністративно-політично не ествує были сформованы русиньськыма діятелями лем в середині XIX. – початку XX. ст. (охоплюють українське Закарпатя, северовыходну Словакію, юговыходну Польщу, а тыж невеликы теріторії в Румунії і Мадярьску). Часто ключовым і притім звяно негатівным шпеціфіком розвитку русиньского соціуму в протягу вже скоро двох стороч видить ся неперестанна полеміка о народно-языковій ідентиті Русинів. Притім, різны представителі містной інтелігенції поважовали русиньске населіня або за часть єдиного русского (не великорусского, але общовыходославянського) народа, або за часть Українців, або як цалком самобытне выходославянське етнікум. Попри уведжєных концепціях в окремых регіонах заселєных Русинами ся формовали концепції їх асиміляції з неблизкым, і даколи, цілком неприбузным маєрїтним народом, класічным прикладом чоґо є мадяризація Русинів в Угорьскім королівстві. В сучасности главну конкуренцію мож видіти міджі ідейныма українофілами, підтримованыма Українов, і русинофілами, які застають право на властну ідентіфікацію і розвиток свого літературного языка выключно на карпатській основі. Таке розділїня, котре має своє місто в русиньскім сполоченьско-політичнім жывоті, ся одзеркалило і в научнім дискурзі. Діло в тім, же науковці-українофілы, котры не узнають екзистенцію Русинів як самобытного етніка, ся тыж скептічно односять ід екзистенції русиністики як окремого обору в области выскуму выходославянства. Як особливу субстїтуцію русиньских штудій Українофілы понукають аморфне карпатознания. Хоць і русиністика, і карпатознания мають свої семантичны нюансы, котры роблять обидві дісціпліны не цілком еднакыма, вже лем подля єдной термінології, котру преферує тот або другый науковець, мож усуджовати єго позицію у вопросі народно-языковой себеідентіфікації Русинів.

Уведжєны условія приводять ід теоретічному розколу, котрый мож рішыти веце способами: ці односити до сфери русиністики тоты научны работы, авторы котрых Русинів односили ід Карпаторосам, Росіянам або Українцям (а кібы самы мали возможность, досправды бы были проти приключіноу ся ід русиністам)? Тримлеме ся думкы, же подобны работы, хоць з претензіями, ся тыж являть русиністичныма. При тім русиністичны в

найузшій розуміню слова – суть такы научны публікації, в котрых Русины называють ся точно Русинами. Операючи ся на даный погляд, будеме говорити о ставі російської русиністики.

Історія научного баданя, в одношію близкоприбузного з векшынов Росіян, выходославянського населіня Карпатського регіона має в нашій державі уж дві стороча. В XIX. сторочу ся в Російській імперії під впливом різних факторів підвышив интерес к тнз. „зарубежній“ або „підярмовій“ Руси, т. з. выходославянськым етнічным теріторіям в Габзбургській монархії (Галичіна, Буковина і Угорьска Русь не маюча адміністративных гра-

ніць). Тот интерес зачав кулміновати дякуючі російській державній пропаганді в періоді Першой світової войны. Не вшыткы із споминаных областей мож поважовати за русиньскы в сучаснім розуміню слова: Галичіна, з вынятком Лемковины, і Буковина ся єднозначні класіфікують мімо карпаторусиньского дискурзу. Якраз, уж домашні науковці XIX. – початку XX. ст. із характерістичнов про тот період міджідісціплінарностєв ся активно интересовали тыма выходныма Славянами, котрых мы днесь называєме карпатськыма Русинами. Передовшыткым не мож не спомянути хоць лем такы мена, як: Н. І. Надеждін (1804-1856), І. І. Срезневскій (1812-1880), Г. А. Де-Воллан (1847-1916) І.П. Філевіч (1856-1913), А. Л. Петров (1859-1932), В. А. Францев (1867-1942), Ф. Ф. Арістов (1888-1934) і др.

По Октобровім перевороті дореволючне одношіня к Русинам у великій мірі перевзялі російскы науковці – емігранты.

В Советськім Союзі, конкретніше в РСФСР як попередникови сучасной Російской Федерації, ся выскум русиньской проблематики (языка, історії і культуры) таксамо не перерывав (хоць основны науковы силы были концентрованы в УССР, до котрой по Великій отцюзняній войні вошло Закарпатя і де было переселєных коло 100 тис. Русинів-Лемків із Польщі). Но на розділ од періоду Російской імперії, Русины ся теперь трактовали выключно як Українці. Інакше назєраня, наприклад, обертаня ся к традиціям русиньского русофілства, ся поважовали за регресівны. Зато мало-хто із науковців ся осмілєвав нарушувати общоприяты схеми, а кідь ся і осмілыв, так ся намагав масковати властне вольнодумство, котре ся росходило з офіціалнов советськов класіфікаціов выходославянських языків і народів (наприклад, московскый літературознатель Н. В. Водовозов (1902-1977)).

Роспад СССР і вытворіня Російской Федерації, мали за наслідок кардіналны сполоченьско-політичны трансформації і допомогли наростаню плуралізма в т. ч. у вопросах народно-ідентічности. Зміні поглядів на Русинів в домашній научній сфері передходив интерес к наслідству дореволючных і емігрантських авторів, што ся одразило в популярных перевиданях з 90-ых р. Першыма выданыма были брожуры Г. Ю. Геровского (1886-1959) „Язык Підкарпатської Руси“ (Геровскый 1995) і Ф. Ф. Арістова „Літературный розвиток Підкарпатської (Угорьской) Руси“ (Арістов 1995), підготовлений

московським ентузіастом С. В. Шараповом. В тих, колись мало знамих роботах є літературний процес в русинським окружіню представлений як часть не українського, але „общорусского“ літературного процесу. Далє, в Москві був намаганєм патріотичного публіцисти М. Б. Смоліна виданий цілий комплекс зборників старих работ, в тім числі часточно присвячених і Угорській Русі і Лемковині (Український... 1998; „Українська“... 2004; Русска... 2005). В році 2000 в Санкт-Петербурзі вышов зборник „Україна – то Русь“ під редакціов визначного американського Русина-русифіла М. І. Турияниці (1912-2001) (Україна... 2000). Основов той книжки стали публікації єго часопису „Слободне слово Карпатської Русі“.

Быв перевыданий і твор В. Р. Ваврика (1889-1970) „Герезини и Талергоф“ о репресіях проти русифільскы орьєнтованым Галичанам, враховано Лемків, в періоді Першой світової войны (Ваврик 2001). Самособов, вшиткы названы, но і другы подобны перевыданя, представляли цінность в першім ряді, в контексті історії науки і сполоченьского думаня. Єднако про многы російскы читателів, враховано представителів научных кругів, особливости народно-языковых процесів в Карпатським регіоні, передовшыткым слабе закорінїня українського народного проекту в русинським окружіню, не были знамы.

Непохыбні, ідеологічний плуралізм кінця ХХ. ст. овпливнив выбер сюжетів домашніх науковців і тоналіту їх работ. Зато все частіше в контексті російської гуманітної науки ся зачали обявлявати погляды, альтернативны советському і українському погляду на русинську минулость. Самособов, в 90-ых роках говорити о нашій русиністіці (іщі ні подля назвы, але лем подля обсягу) мож лем зо шпєціфікаціов, же вшиткы єй представителі были скорше шпєціалістами в близькых областях: україністами, полоністами, богемістами, гунгарістами і т. д. Але то не знижує важность їх вкладу до формованя домашніх выскумів русинської проблематікы. Подля жанру выданя і формату той статі ся приставиме выключно при історіографічнім сегменті російської русиністікы остатнєй четвєртины стороча.

Векшыи інтерес традично домашні історици присвячовали Галичині. Непозєраючи на то, же Лемковина творить єй невелику часть, многы з работ, присвячених Галичанській проблематіці, дякуючі Лемкам, ся автоматічно дістають до компетенції русиністікы. В тім одношіню треба спомянути хоць лем монографію В. Н. Савченка (1953-2006) „Выходославянсько-польське пограніча в р. 1918-1921 (Етносоціална сітуація і штатно-політичне розгранічїня)“ (Савченко 1995) і „Нарис історії русского руху в Галичині ХІХ. – ХХ. ст. (Пашаєва 2001) бібліографкы Штатной публічної історічної бібліотеки Н. М. Пашаєвой (1926-2013). Кідь першыи науковець є скоро цілком освободжений од ідеології в оцінєваню выходославянської етнічности, робота Пашаєвой представляє сучасну назєраня призабытого „общорусского“ погляду на минулость Галичан і, конкретніше, Лемків. Єдночасно спомянеме, же в сондованім періоді ся спрацованєм прибузной выходогалицької проблематікы успішно занимали А. Ю. Бахтуріна, М. Е. Клопова, А. І. Міллер і др.

Історіографію Русинів южных схыл Карпат, історічно звязаных із Мадярськом і Чехословакіов, в 2000-их роках доповнили фундаменталны монографії богемісткы В. В. Маріной „Закарпатська Україна (Підкарпатська Русь) в політіці Бенеша і Сталіна. 1939-1945“ (Марына 2003) і гунгарісты А. І. Пушкаша (1923-2008) „Цівілізація або варварство: Закарпатя 1918-1945“ (Пушкаш 2006). Обидвы тоты роботы ведучіх представителів домашнєй науки суть основаны на богатій історічній базі. Єднако у вопросі ідентіты русинського населіня тоты авторы (особливо Пушкаш) не одходять од завжываных советських схем.

Першов, непохыбні русиністічнов монографіов, котра вышла в Росії, ся стала книжка К. В. Шевченка „Русины в міджвойнової Чехословакії: К історії етнокультурному інжиніру-

ству“ (Шевченко 2006). Єй автор представив обобщєный погляд на процессы народного формованя в окружіню Русинів Підкарпатської Русі (днешнєго Закарпатя) і Пряшівської Русі (область Словакії заселєна Русинами). Принципіалным новаторством Шевченка в контексті російської науки ся стала критіка безальтернативности про Русинів української або хоцької іншої народної ідентіты. В 2011 році вышла дописана і доповнена лемківським матеріалом книжка того історика „Славянська Атлантида: Карпатська Русь і Русины в ХІХ. – першій половині ХХ. ст.“ (Шевченко 2011).

Хоць історици-русиністы суть найчастіше шпєціалісты на новішу історію (по році 1918), можеме конштатовати, же ся міджі нима находять і медієвалісты (шпєціалісты на середнєвік). О тім свідчїть недавне выданя монографії М. К. Юрасова під одповіднов назвов „Підкарпатська Русь – єдна із колысок хрїстіанства у выходных Славян. Нарис раннєй історії Русинів“ (Юрасов 2013).

Так ці інакше ся к русинській проблематіці в своїх статях, вжываючи новы приступы, обертав дость шырокий круг у нас визначных науковців: М. Ю. Досталь (1947-2011), А. В. Марчук, О. Б. Неменскій і др.

Інтересне є то, же ся почінаючи з 2007 рока в сфері російскых науковців, котры ся ці уже в меншій або бівшій мірі занимать русинськов проблематіков, зачала проявлявати тенденція к споїню сил. Не мож ігноровати і тот факт, же актуална політична сітуація, а якраз політичне напєтя в російсько-українських одношінях, лем допомогли практичній реалізації подобных проектів. Так, 20. децембра 2007 в московській Бібліотеці – фонді „Русское Зарубежье“ (теперь – Дом Русского Зарубежья им. А. И. Солженицына) ся одбыла перша в історії сучасной Росії научна русиністічна акція – історічно-культурный семінар „Підкарпатскы Русины і Росія“, на котрім брали участь представителі різних академічnych інштїтутів і незалежных науковців (Дронов, 2009: 126-127). В роках 2008-2009 ся одбыв цілий комплекс різнородых русиністічnych акцій. Подля матеріалів двох із них – конференції „Гєноцида і культурна етнотїда Русинів Карпатської Русі (конець ХІХ. – початок ХХІ. ст.)“ (Ростов на Доні, 19. децембра 2008) і округлого стола „Карпатскы Русины в славянським світі: актуалны проблемы“ (Мошовці, Словакія, 27. фебруара – 1. марца 2009) вышли окремы тематічны зборникы (Русины... 2010; Карпатскы... 2009). Інтересне є, же на вшиткых споминаных акціях брали участь заграничны русиністы, а округлый стіл в році 2009, приготовлений Катєдров історії южных і западнїх Славян Історічної факулты МГУ М. В. Ломоносова і ведно з Катєдров обшой історії Філозофічної факулты Універзїты Коменського (Братислава), ся організовав на теріторії Словакії. Свідочтвом підвишеного інтересу російскых науковців о русинську проблематіку з кінця першого десятироча ХХІ. ст. є выданя тематічного числа авторітного Санкт-Петербурзького часопису „Studia Slavica et Balcanica Petropolitana“, шпєціално присвяченого проблемам русинської ідентіты (2010, № 7). Треба підкрєслити, же научны статі, присвячены Русинам, регуларно ся появлюють на сторінках вшиткых главных профєсіональных періодічnych публікацій („Славянознавство“, „Славянський алманах“, „Білорусія і Україна: Історія і культура“ і др.), але повностєв русиністічне періодікум іщі все хыбить. Выдаваний од рока 2013 МОО „Здружїня Русинів“ літературно-публіцистічний алманах „Карпатська Русь“, в котрім ся публікують і історічны тексты, не має академічний характер. Єдиным кандидатом на тоту роль може быти кішінівський кварталный часопис „Русин“ (не замінятти собі із словацькым періодіком з єнаков назвов, котре выходить од 1990 рока): в році 2015 ся єго сполуоснователєм стала Народна выскумна Томска штатна універзїта. Но тот часопис выходить не в Росії, але в Молдавії.

Окрем того, непозєраючи на добру научну уровень, в часописі „Русин“ переважують статі не

так на русиньскы (карпаторусиньскы), але на бесарабскы, буковиньскы, выходоголицькы і др. темы.

Обще підвышина числа російських публікацій, присвячених Русинам, має точне квантитативне зміряня.

Так, в реномованій америцькій бібліографії „Carpatho-Rusyn Studies. An Annotated Bibliography“, виходячий раз за п'ять років, в роках 1995-1999 є зареєстровано 8 російських статей (Magocsi, 2006: 224), в роках 2000-2004 - 6 (Magocsi, 2011: 196), а в роках 2005-2009 уже 26 статей (Magocsi, 2012: 220).

Зявным свідощтвом перспективів російської русиністики ся явить наростаня інтересу к різным аспектам русиньской проблематики у молодшого покоління науковців. Так, зникають молоды шпеціалісты, котры себе уже называють русиністами. В тім є принципіальний розділ од їх попередників, про котрых Русины – як правило, лем якесь доповніня ід основным сондованым народам. Все частіше русиньскы реалії, сондованы якраз в русиністичнім, в узкім значіню слова і контексті, ся стають темами дїзертачных робот. Так, в децембрі 2013 в Южній федералній універзиті (місто Ростов на Доні) была обгаєна кандідатська дїзертація молодого історика і політолога Г. Ю. Міронова „Історічний аспект проблеми ідентіфікації русиньского етнокультурного сообщества“, в котрій в конспектній формі представлены основны етапы народно-языковых спорів Русинів од середини XIX ст. до теперішніх часів (Міронов, 2013). В маю 2014 ся в Інштїтуті славянознавства РАН odbyла обгаєба выскумной роботы М. Ю. Дронова „Задача грекокатолицькой церкви у формованю етнонаціональної ідентичности Русинів Словакії (1919 – 1938)“ (Дронов, 2014). В сучасности, подля наших інформацій, в Московській штатній універзиті М. В. Ломоносова і других науко-едукачных центрах нашой державы чекать на обгаєбу цілый ряд дїзертацій, присвячених русиньській проблематиці. В не меншій мірі русиньскы реалії притїгують студентів і аспірантів при писаню семестральних, дипломовых і др. робот.

Є інтересне, же на II. Цілоросійській конференції славїстів, котра ся odbyла на Інштїтуту славянознавства РАН 5. – 6. новембра 2013, русиністика по першыраз фігуровала рівноцінно з общоузнаваным у нас україністиком і білорусістиком. Конкретно, участници профілової секції „Історія навчання выходного славянства: проблематика, методологія, перспективы“ в резолюції конштатовали, же україністика, білорусістика а ведно з нима і русиністика суть динамічно розвиваючі ся, перспективны одборы в домашній славїстїці. „Єднако в інтересі далшого розвитку україністики, білорусістики і русиністики“, конштатовали авторы документу, „треба обернути увагу на недостаток кадрової гаранції так выжних одборів научных смерів. В інтересах розвитку домашній славїстики є потрібне в значній мірі росшырити як фінанчну, так і выскумну базу академічных українознавчїх, білорусознавчїх і русинознавчїх выскумів“ (Дронов 2014: 590-591).

Біланцюючі выслідки нашого куртого реферату, конштатуєме, же російська русиністика (конкретно, в статі скуманій ей історіографічний сегмент) перешла за послідне десятироча вызначну путь і здобыла узнання научных кругів як орема дісциплїна. На розділ од дореволючного і советьского періода, коли о русиністїці мож говорити лем условно - підпераючі ся на самім факті сондованя Русинів, в посліднім часі не лем же ся зачала вживати сама тота назва, но і був точніше сформований обект баданя русиністики. Підвышує ся цісло професіональных русиністів, враховано узких шпеціалістів, збівшує ся цісло научных публікацій і кваліфікачных робот, присвячених шпеціалні Русинам. Непозераючі на общі комплікації, котры має домашня гуманітарна наука, русиністика ся стає все веце авторітативнов і популярнов дісциплїнов. Політична нестабільна на Україні, враховано динамічної сітуації в Закарпатській області, лем підвышує актуальность русиністичных бадань.

(Переклад з російського языка до русиньского Мгр. Михала Голубкова.)

Позначкы:

1 В російскім языку де-факто екзїстуют дві форми генїтива плуралу слова Русин: „русин“ і „русинов“. Подля нас, адекватнішим ся явить вживаня другой формы. Якраз она традично домінує в російскоязычнім сегменті русиньской літературы. В першій ряді, ся то вяже на період XIX. – зачатку XX. ст., коли ведучі русиньскы інтелектуалы ся докінця стотожнєвали з російскім народом, поважуючі російскый язык за свій літературный язык. Зато вживаня русиньскыма русофілами форми слова „русинов“ (Г. пл.), котру переважали і нашы крайне, видить ся про нас важным аргументом в хосен єдної із форм.

2 Покы історічний етнонім Русин екзїстовав в найрізнішых группах выходных Славян а докінця в остатніх десятирочах ся вживав мімо карпатського регіону, наприклад, активістами алтернативных етнонаціональных рухів в Полісїю і Бесарабії, а тыж представителями української націоналістичной обществности, ряд науковців на челі з американсько-канадським русиністом і україністом академіком Павлом-Робертом Магочіом ся домыгать неперестанной конкретизації етноніма Русин, бісїдуючі за выходославянське насеління Карпат в границях, сформулованих в середині XIX. – початку XX. ст. Обще цісло карпатських Русинів або властно Русинів (особ русиньского походжїня) в сучасности ся одгадує приближно на 1 міль. 654,5 тис. людей, із того на Україні – 740 тис. (із них в Закарпатській області – 650 тис.), в США – 620 тис., в Словакії – 130 тис., в Польщі – 60 тис., в Румунії – 34 тис., в Сербії – 25 тис., в Канаді – 20 тис., в Чехії – 12 тис., в Мадярьску – 6 тис., в Хорватії – 5 тис., в Австралії – 2,5 тис. (Magocsi 2012: 16-17).

Література:

- Аристов 1995 - Аристов Ф.Ф. Литературное развитие Подкарпатской (Угорской) Руси. М., 1995.
- Ваврик 2001 - Ваврик В.Р. Терезина и Талергоф. К 50-летней годовщине трагедии Галицко-Русского народа. М., 2001.
- Геровский 1995 - Геровский Г. Язык Подкарпатской Руси / Пер. с чеш. М., 1995.
- Дронов 2009 - Дронов М.Ю. Историко-культурологический семинар «Подкарпатские русины и Россия» // Славяноведение. 2009. № 2. С. 126-127.
- Дронов 2014 - Дронов М.Ю. История изучения восточного славянства на Втором Всероссийском совещании славистов // Славянский альманах. 2014. № 1—2.
- Дронов 2014а - Дронов М.Ю. Роль Греко-католической церкви в формировании этнонациональной идентичности русинов Словакии (1919-1938). Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук. Специальность 07.00.03 — всеобщая история. М., 2014.
- Карпатские... 2009 - Карпатские русины в славянском мире: актуальные проблемы. Материалы международного научного круглого стола. М.; Братислава, 2009.
- Марьина 2003 - Марьина В.В. Закарпатская Украина (Подкарпатская Русь) в политике Бенеша и Сталина. 1939-1945 гг. Документальный очерк. М., 2003.
- Міронов 2013 - Міронов Г.Ю. Исторический аспект проблемы идентификации русинского этнокультурного сообщества. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук. Специальность 07.00.03 — Всеобщая история (Новая и новейшая история). Ростов-на-Дону, 2013.
- Пашаева 2001 - Пашаева Н.М. Очерки истории русского движения в Галичине XIX-XX вв. М., 2001.
- Пушкаш 2006 - Пушкаш А.И. Цивилизация или варварство: Закарпатье 1918-1945. М., 2006.
- Русины... 2010 - Русины Карпатской Руси: Проблемные вопросы истории и современность. Сборник научных статей по материалам международной научно-практической конференции «Геноцид и культурный этноцид русинов Карпатской Руси [конец XIX – начало XX вв.]» г. Ростов-на-Дону, 19 декабря 2008 г. Новочеркасск, 2010.
- Русская... 2005 - Русская Галиция и «мазепинство». М., 2005.
- Савченко 1995 - Савченко В.Н. Восточнославянско-польское пограничье 1918-1921 гг. (Этносоциальная ситуация и государственно-политическое размежевание). М., 1995.
- Украина... 2000 - Украина — это Русь. Литературно-публицистический сборник под редакцией М.И. Турияницы. СПб., 2000.
- «Украинская»... 2004 - «Украинская» болезнь русской нации. М., 2004.
- Украинский... 1998 - Украинский сепаратизм в России. Идеология национального раскола. Сб. М., 1998.
- Шевченко 2006 - Шевченко К.В. Русины и межвоенная Чехословакия: К истории этнокультурной инженерии. М., 2006.
- Шевченко 2011 - Шевченко К.В. Славянская Атлантида: Карпатская Русь и русины в XIX – первой половине XX вв. М., 2011.
- Юрасов 2013 - Юрасов М. Подкарпатская Русь — одна из колыбелей христианства у восточных славян. Очерки ранней истории русинов. Saarbrücken, 2013.
- Magocsi 2006 - Magocsi P.R. Carpatho-Rusyn Studies. An Annotated Bibliography. Volume III: 1995-1999. New York, 2006.
- Magocsi 2011 - Magocsi P.R. Carpatho-Rusyn Studies. An Annotated Bibliography. Volume IV: 2000-2004. New York, 2011.
- Magocsi 2012 - Magocsi P.R. Carpatho-Rusyn Studies. An Annotated Bibliography. Volume V: 2005-2009. New York, 2012.
- Magocsi 2012a - Magocsi P.R. Carpatho-Rusyns. Fourth revised edition. 2012.

ПОЗДРАВЛІНЯ РУСИНІВ на рік 2016 ч. 1

Мілы чітателі,

На сторінках нашої оновленої рубрики ся будете регулярно стрічати з літературно творчостев сучасных русиньских авторів, котры свій вольный час жертвовали грі із словами. Жертвовали свій час про Вас – любителів умелецьких текстів. Поезія і ярь. Надходить май, природа уж є в повнім розпуку сил. Стромы ся зеленіють, пташата співають, природа ся выфарблює в цілій своїй красоті і чоловікови ся аж хоче дакого поцілєвати під розквітнутов черешнєв. На тony ваших сердець одповідать Поздравліня Русинів тематічно поезіов участників Літературного конкурзу Марії Мальцовской, котрый ся одбыв кінцєм рока 2016.

Же не мате кого поцілєвати? Но, в тім припадї Вам можу допоручіти віршиky Юрка Харитуна, котрым жадна дівка не одолать. Про меланхолічно наладженыx є ту поезія Кветы Мороховічовой-Цвик. Не мате ани лем тоту черешню? Так я мам про Вас холем стишок Марії Гіровой, котра Вас своїм ласкавым гумором розвеселить наїсто. А про тых з вас, што суть щастливо заданы, мам лем єдну раду. Возмийте свого мілого ці мілу за руку і біжте під черешню. Не цвинуть довог...

Мгр. Михал ПАВЛІЧ, докторанд Центра языків і култур народностных меншын – Інштїтуту русиньского языка і културы ПУ.

Юрко Харитун

Не слухай лем ухом

Комед
її не грай
Над нами кулісы
зелений гай
До травы лігай
зажыєш рай
Мелодії любові
не слухай ухом
Сердцєм послухай
і цілым тілом
Дбай
жебы ласка не пропала
як через діраву кешеню грош
Другу таку найти не мож
Не вышуміла як шуменка
Не вытекла як вода
з розбитой фляшкы
І як бублинка
не прасла
Памятай
Ласка
концерт без дірігента

Тройлисток

Зроб малый
маленькый крок
Вступ до моїх думок
Як павук
насную сіті

Поколышу тя
Вложу до збіркы
меджі стишкы
як тройлисткы
про щастя
Будь берегом
                  мостом
                  ріков
Вылізу
перейду
переплавам
На мысль прийдуть
любовны слова
слова ласкавы
Як пташкы трепочуть
крыльцями

Квета Мороховічова-Цвик

Ранішні шахы

Її фрыштик
То фалаток хліба
Посоленный слызами
Чорный кавей
З мелты увареный
Поцукреный
Білыма коцкамы.

Было і ліпше
Лем бы не было
Гірше
– медітує.
Посувать фігуркы

По коцкатім
Полю
І аналізує
Свою вдовску
Долю.
Выще років
Пять
Што ранішні шахы
За себе і мужа
Навчила ся
Грати.

Жадный проблем
З тым не має.
Не од вчера
За обидвох
Жытя кару привыкла
Тігати.

Ідуть рука в руці

Тискать ся мі
до сумлїня
смуток
радость і
траплїня.

Моя трапеза
то моя
животна
протеза.
Підперать

пошрамочену
ласку
із котрой
пришло
на світ
погужване
волосате
Боже створіня.

Моя радість.
Мое вшитко.
Мое трапліня.

Марія Гірова

Михайло-вымышляйло

Так ся міцно хотїв
Михайло женити,
же і на газдівстві
перестав робити.

Уж го не тішыло
худову бходити,
штонайскорше хотїв
жену собі найти.

Хоць дость років уж мав
і даяк не виріс,
кедь йшов по валалі
высоко собі ніс.

За каждым дівчатём
му голов крятало,
хоць не єдній із них
лем до сміху было.

Меджі хлопців ся пхав
і груди надував,
кілько сили має
часто указовав.

Раз вшитким повідать:
Так ем з коня злетїв,

же-м на твердій пути
такой діру выбив... –

– Кедь сліпе черево
ня міцно боліло,
сам ем го вирізав
тай ся загоїло...

Кедь кінь з лабов віргнув
горі, в березинах,
підкову ем нашов
у церькви при дверях...

Хвалив ся як хвалько
наш старый Михалько
вшиткы го кликали
чудак-вымышляйко.

Раз была забава
вшиткы танцёвали,
Михайлови ноги
покоя не дали.

Хопив собі Зужю
давай выкручати,
своїма ногами
зачав дупотати.

Так ся дома бідняк
до танцю рихтовав,
же собі боканчі
на ногах помішав.

Єдну ногу обув
до чорной топанкы,
другу чудак вопхав
до жовтой сандалкы.

Кедь Зужя збачіла
з кым ся выкручала,
серед самой салы
хвалька охабила.

Взяв ноги на плечі
бігом домів втікав,

бо у такій ганьбі
щі нігда не зістав.

Злодій

В хыжі на самоті
жыла стара бабка
ку земли ей гнула
уже сімдесятка.

Раз вечур ся молишь
рукы к Богу спинать
в загороді страшне
чудо в траві бігать.

Бурмить і лопоче
попіс стромы лозить,
по красных бандурках
лабискама бродить.

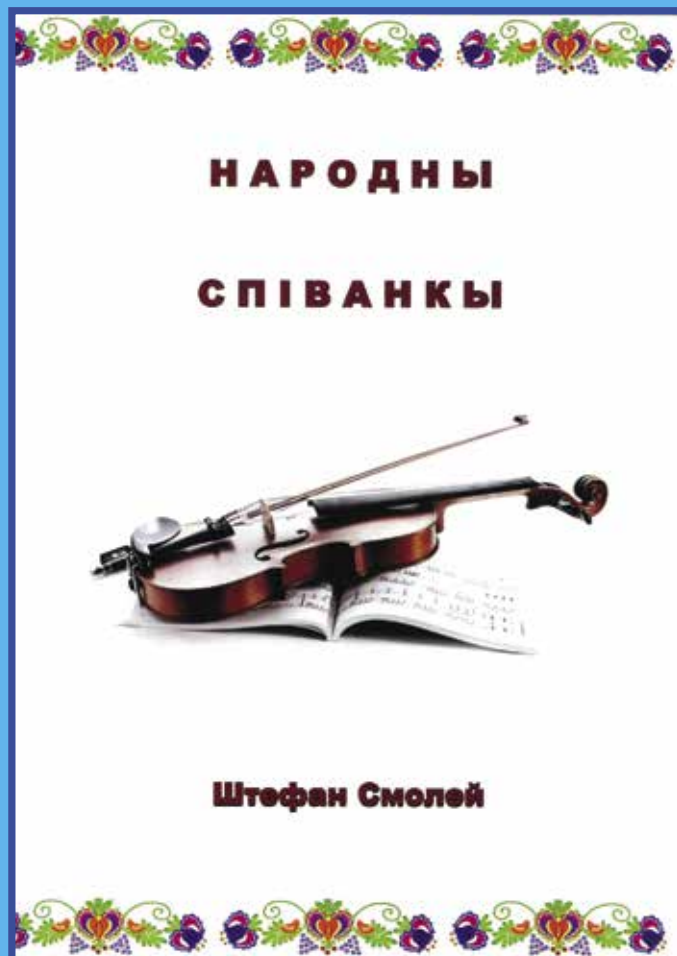
Зачало ламати
конарі з планками,
грушку не вхабило
з красныма плодами.

– Їсто якысь злодій
пришов ня окрасти,
порядні бы треба
з ним даяк затрясти! –

Вышла баба на двір
зачала крічати:
– Не ганьбишь ся бідо
мене окрадати?! –

– Чом не йдеш до склепу
планкы сі купити,
лем мене на старість
ходишь ту страшыти? –

Медвідь лабы двигнув
як зачав рычатим
ледва баба встигла
в хыжі ся сховати.

• Русиньского писателя Штефана Смолея з Міджілаборець добрі знають тоты, котры слідують розвой русиньской літературы на Словакії. Є єдним з найпліднішых наших авторів. Дотеперь по русиньскы выдав 15 книжок, з того за помочи спонзорів у роках 2014 і 2015 выдав 5 книжок, із яких обалкы штирєх публікуєме.

Інститут русиньського языка і культури Пряшівской універзіты в Пряшові

вас позывають на

СТУДІУМ

САВРАТО-РУТНЕНОРУМ 2016

7. річник Міджінародной літнэй школы русиньського языка і культуры

05. - 25. 06. 2016

Курсы русиньського языка, історії і етнографії карпатських Русинів ведуть в англійськiм і русиньськiм языкy

Лекторы:

Пг.Др. Кветослава Копорова, Пг.Д. (Прияшівска універзіта)
Мг.р. Марек Гай (екстерный сполупрацовник ІРЯК ПУ)
Проф. Др. Павел Роберт Магочій (Торонтська універзіта)
Мг.р. Валерій Падык, к. н. (Научный центр карпатістики, Ужгород)
Асіст. Проф. Др. Елена Будовская (Джорджтаунська штатна універзіта)
Проф. Пг.Др. Микола Мушинка, др. н. (екстерный сполупрацовник ІРЯК ПУ)

Далшы інформациі і пригласка:

www.uniro.sk/pracoviska/urjk/1/LS7
www.c-ts.org

Пригласити ся мож до 1. апріля 2016

